

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Criminal Law and Criminology Studies* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

Transformative Challenges and Creative Solutions Regarding Aiding and Abetting and Participation in International Crimes Faced by the International Criminal Court

Seyed Alireza Mirkamali¹, Seyed Mostafa
Hosseini Dastjerdi*², Amirhossein Atai³

S.D.I.I.
The SD Institute of Law
Research & Study

Abstract

This research examines the legal, judicial, and technical challenges in prosecuting aiding and abetting and participation in international crimes. In international criminal law, aiding and abetting and participation play vital roles through which individuals and entities assist in the commission of crimes. The International Criminal Court, referencing the Rome Statute, particularly Article 25, seeks to address the criminal responsibility of aiders and abettors and participants. The primary objective of this research is to identify the existing challenges in judicial procedures and to present innovative solutions for enhancing the Court's effectiveness in prosecuting such individuals; to achieve this objective, an analytical method was employed, and the case of Anthony Nguéjolo Chaba, a militia commander in the Democratic Republic of the Congo, has been analyzed as an example. The findings of the research indicate that ambiguities in defining aiding and abetting and participation, difficulties in proving criminal intent, and the demarcation of roles are among the key challenges. Furthermore, obstacles to international cooperation and legal disparities among countries impact the prosecution process. This research presents solutions including legal reforms in the Rome Statute, the use of novel technologies such as blockchain and artificial intelligence, and the establishment of digital courts

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.22034/jclc.2025.485076.2058

Received:
20 December 2024

Accepted:
16 March 2025

Published:
22 November 2025

1. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Email: a_mirkamali@sbu.ac.ir

2. *Corresponding Author: Bachelor of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Arak, Arak, Iran.

Email: mostafa.hs1380@gmail.com

3. Amirhossein Atai, Master's Student of International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: amir44ho@gmail.com

as a framework for introducing transparency and streamlining judicial processes. Ultimately, these measures will assist in strengthening the ICC in realizing justice and preventing the recurrence of international crimes.

Keywords: Aiding and Abetting and Participation, International Crimes, International Criminal Court, Novel Technologies, Restorative Justice.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or publication of this article.

Author Contributions:

Seyed Alireza Mirkamali: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal analysis, Resources, Data Curation, Supervision.

Seyed Mostafa Hosseini Dastjerdi: Methodology, Software, Formal analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Project administration.

Amirhossein Atai: Investigation, Resources.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Mirkamali, Seyed Alireza, Seyed Mostafa Hosseini Dastjerdi & Amirhossein Atai. "Transformative Challenges and Creative Solutions Regarding Aiding and Abetting and Participation in International Crimes Faced by the International Criminal Court" *Journal of Criminal Law and Criminology* 13, no. 26 (November 22, 2025), 71-108.

Extended Abstract

Aiding and abetting and participation in international crimes are considered key concepts in international criminal law. These concepts are particularly significant in crimes such as genocide, war crimes, and crimes against humanity, as many of these crimes are facilitated through complex networks of individuals and entities. The International Criminal Court (ICC), utilizing legal frameworks such as the Rome Statute, particularly Article 25, aims to identify the roles played by these individuals and entities and to prosecute them accordingly.

However, there are numerous legal, judicial, and technical challenges within this context including ambiguity in defining aiding and abetting and participation, difficulty in proving criminal intent, and problems arising from international cooperation. The objective of this research is to examine these challenges and to present innovative solutions for improving the performance of the ICC.

Recruiting an analytical approach, this research delves into the case of Anthony Nguéjolo Chaba, a militia commander in the Democratic Republic of the Congo, as a prime example of the judicial complexities associated with aiding and abetting and participation in international crimes. This case was selected due to Chaba's pivotal role in directing and facilitating war crimes and crimes against humanity.

A. Legal and Judicial Challenges:

1. Ambiguity in defining aiding and abetting and participation:

Article 25 of the Rome Statute provides frameworks for defining these concepts, but ambiguities still exist in determining "significant contribution" or "degree of participation." These ambiguities can lead to differing interpretations and inconsistent outcomes in judicial proceedings. A lack of clarity in these definitions propels courts to reach different outcomes in similar cases, which reduces confidence in the international justice system.

2. Difficulty in proving criminal intent:

For prosecuting aiders and abettors and participants, it is necessary to substantiate their prior knowledge and intent in assisting the commission of the crime. These intents are usually revealed indirectly and require the analysis of complicated evidence. Courts often face a shortage of necessary tools for identifying and analyzing criminal intents. Furthermore, collecting evidence that demonstrates the accused's conscious intent to facilitate the crime is a major challenge.

3. Separation of roles:

Precisely determining roles and distinguishing between direct and indirect participation is challenging in organized criminal structures. This issue can lead to discrepancies in judicial interpretation and hence divergent outcomes. Additionally, the absence of clear guidelines causes courts greater difficulty in identifying the criminal responsibility of individuals.

B. Obstacles to International Cooperation:

1. Legal disparities:

Judicial differences among countries, including in the definition of crimes and principles of universal jurisdiction, create an obstacle to the extradition of the accused and the administration of justice. These disparities can significantly slow down the judicial prosecution process. Some countries may refuse cooperation

with the ICC due to differences in their demarcation of crimes or political considerations.

2. Sovereignty issues:

Many countries consider the intervention of the ICC as a violation of their sovereignty, which leads to non-cooperation or delays in providing evidence. This issue is more pronounced in politically sensitive cases. For example, in cases where political or military leaders are accused of international crimes, the cooperation of member states can be heavily influenced by political considerations.

3. Inequality in legal capacities:

Weaknesses in the judicial frameworks of some countries limit their ability to prosecute international crimes. These weaknesses include a lack of resources, legal knowledge, and an inability to collect effective evidence. Consequently, many cases fail due to a lack of evidence or an inability to enforce judgments.

C. Proposed Solutions:

1. Legal reforms:

Revising Article 25 of the Rome Statute and providing more precise definitions of the concepts of aiding and abetting and participation can help reduce ambiguities. These reforms should include transparent criteria for evaluating roles and determining criminal responsibility. Furthermore, establishing international guidelines for coordination in the interpretation and implementation of laws can help improve the efficiency of the ICC.

2. Use of novel technologies:

- **Blockchain technology:** Blockchain technology could be effectively used in documenting evidence and tracking financial transactions related to crimes. This technology can increase transparency and confidence in judicial processes.
- **Artificial intelligence:** Artificial intelligence could be utilized in analyzing complex data and identifying patterns of participation in crimes. Machine learning algorithms can identify relationships between individuals involved in criminal networks. These technologies can also assist prosecutors in analyzing digital evidence and predicting criminal behaviors.

3. Strengthening international cooperation:

New treaties and models of multilateral cooperation should be introduced to facilitate the exchange of information and judicial coordination. This cooperation can be improved through the establishment of digital platforms for sharing data and resources. Additionally, developing training programs to strengthen legal and technical skills in countries facing structural limitations can help increase national capabilities in prosecuting international crimes.

4. Restorative justice:

Introducing models that focus on the rehabilitation of offenders and social reconciliation. These models can help reduce future violence and rebuild communities. Restorative justice, by focusing on dialogue and reparations for victims, can make the justice process more humane and effective.

The ICC faces numerous challenges in prosecuting aiding and abetting and participation in international crimes. This research demonstrates that the use of novel technologies, legal reforms, and strengthening international cooperation

can play a significant role in addressing these challenges. Furthermore, an emphasis on restorative justice can help rebuild affected communities and prevent the recurrence of crimes.

Ultimately, the success of the ICC in realizing international justice requires synergy among technical innovations, international cooperation, and structural reforms. These measures not only realize justice for victims but also assist in establishing a sustainable system for the prevention of international crimes.

چالش‌های دگرگون‌کننده و راهکارهای خلاقانه در معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی در مسیر دیوان کیفری بین‌المللی

سید علیرضا میرکمالی^۱، سید مصطفی حسینی دستجردی^{۲*}، امیرحسین عطایی^۳

چکیده

این پژوهش به بررسی چالش‌های حقوقی، قضایی و فنی در پیگرد معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی می‌پردازد. در حقوق بین‌الملل کیفری، معاونت و مشارکت نقش‌های حیاتی‌ای ایفا می‌کنند که به‌واسطه آن‌ها افراد و نهادها به ارتکاب جنایات یاری می‌رسانند. دیوان کیفری بین‌المللی با استفاده از اساسنامه رم، به‌ویژه ماده ۲۵، تلاش دارد مسئولیت کیفری معاونان و مشارکت‌کنندگان را مورد توجه قرار دهد. هدف اصلی این پژوهش، شناسایی چالش‌های موجود در رویه‌های قضایی و ارائه راهکارهای نوآورانه برای ارتقای اثربخشی دیوان در تعقیب این افراد است؛ به‌منظور تحقق این هدف، از روش تحلیلی و مطالعه موردی بهره‌برداری شده و پرونده آنتونی نگوئزولو شابا، فرمانده شبه‌نظامیان در جمهوری دموکراتیک کنگو، به‌عنوان نمونه‌ای مورد تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ابهامات در تعریف معاونت و مشارکت، دشواری در اثبات نیت مجرمانه و جداسازی نقش‌ها از جمله چالش‌های کلیدی هستند. همچنین، موانع همکاری بین‌المللی و اختلافات حقوقی میان کشورها بر روند پیگرد تأثیرگذارند. این پژوهش به ارائه راهکارهایی از جمله اصلاحات قانونی در اساسنامه رم و استفاده از فناوری‌های نوین مانند بلاک‌چین و هوش مصنوعی پرداخته و به تشکیل دادگاه‌های دیجیتال به‌عنوان روشی برای

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:
10.22034/jelc.2025.485076.2058

تاریخ دریافت:
۰۲ آبان ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:
۰۱ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:
۰۱ آذر ۱۴۰۴

۱. دانشیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

Email: a_mirkamali@sbu.ac.ir

۲. نویسنده مسئول*، دانش آموخته کارشناسی حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اراک، اراک ایران.

Email: mostafa.hs1380@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: amir44ho@gmail.com

تسریع و شفافیت در فرآیندهای قضایی اشاره می‌کند. در نهایت، این اقدامات به تقویت دیوان کیفری بین‌المللی در تحقق عدالت و جلوگیری از وقوع مجدد جرایم بین‌المللی یاری خواهند رساند.

کلیدواژه‌ها: معاونت و مشارکت، جرایم بین‌المللی، دیوان کیفری بین‌المللی، فناوری‌های نوین، عدالت ترمیمی.

حامی مالی :

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان :

سید علیرضا میرکمالی: مفهوم سازی، روش شناسی، اعتبار سنجی، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نظارت. سید مصطفی حسینی دستجردی: روش شناسی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مدیریت پروژه. امیرحسین عطایی: تحقیق و بررسی، منابع.

تعارض منافع:

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

میرکمالی، سید علیرضا، سید مصطفی حسینی دستجردی و امیرحسین عطایی «چالش‌های دگرگون کننده و راهکارهای خلاقانه در معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی در مسیر دیوان کیفری بین‌المللی». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۳، ش. ۲۶ (۱ آذر، ۱۴۰۴)، ۷۱-۱۰۸.

مقدمه

در حقوق بین‌الملل کیفری، معاونت و مشارکت مفاهیمی حیاتی هستند؛ زیرا بسیاری از جرایم بین‌المللی به صورت مستقیم توسط عاملان اصلی انجام نمی‌شود، بلکه به واسطه شبکه‌های گسترده‌ای از افراد و نهادها تسهیل می‌گردد. این نهادها یا افراد، با اقداماتی مانند تأمین مالی، ارائه مشاوره یا حتی تشویق و تحریک افراد دیگر، به ارتکاب جنایت کمک می‌نمایند. از این رو، مسئولیت کیفری آن‌ها نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

دیوان کیفری بین‌المللی با استفاده از اساسنامه رم، چارچوب قانونی مشخصی را برای رسیدگی به این نوع مشارکت‌ها ایجاد کرده است. ماده ۲۵ اساسنامه رم به مسئولیت کیفری افراد در نقش‌های مختلف، از جمله مباشر، معاون و مشارکت‌کننده در جنایات بین‌المللی، پرداخته و توضیح می‌دهد که چگونه افراد می‌توانند به دلیل نقشی که در وقوع جرم ایفا کرده‌اند، حتی اگر به صورت مستقیم مرتکب جرم نشده باشند، تحت تعقیب قرار گیرند.

اهمیت این مسئله از آن جهت است که بسیاری از جنایات بین‌المللی مانند نسل‌کشی، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت معمولاً توسط گروه‌ها یا سازمان‌های جنایتکارانه با ساختارهای پیچیده انجام می‌شود. در این نوع جرایم، نه تنها افراد در رأس این گروه‌ها، بلکه کسانی که از طرق مختلف آن‌ها را یاری می‌دهند، نیز در وقوع جرم شریک هستند. برای مثال، افرادی که اطلاعات لازم را برای ارتکاب یک جنایت فراهم می‌کنند یا منابع مالی مورد نیاز برای انجام آن را تأمین می‌نمایند، نقشی اساسی در تسهیل و تسریع جرایم دارند.

از منظر حقوقی، دیوان کیفری بین‌المللی تلاش می‌کند تا با در نظر گرفتن معیارهایی مانند قصد و دانش، نقش معاونان و مشارکت‌کنندگان را به طور دقیق ارزیابی کند. یکی از چالش‌های اصلی در این حوزه، تعیین میزان آگاهی و نیت افراد در کمک به ارتکاب جنایت است. افراد باید به طور آگاهانه و با قصد کمک به ارتکاب جرم مشارکت داشته باشند. به همین دلیل، اثبات نیت مجرمانه این افراد یا نهادها می‌تواند چالش برانگیز باشد؛ زیرا این نیت معمولاً به صورت مستقیم آشکار نیست و باید از طریق شواهد غیرمستقیم ثابت شود.

نقش معاونت و مشارکت در این نوع جرایم از نظر ماهیت بین‌المللی نیز اهمیت پیدا می‌کند. بسیاری از این جرایم در چارچوب جنایات فراملی رخ می‌دهند؛ یعنی جنایاتی که ممکن است در بیش از یک کشور صورت گرفته باشند یا تأثیرات جهانی داشته باشند. این ویژگی بین‌المللی، بر ضرورت وجود مکانیسم‌های حقوقی بین‌المللی برای مقابله با چنین جرایمی تأکید می‌کند، چراکه

رسیدگی به این نوع جنایات تنها از طریق نظام‌های قضایی ملی امکان‌پذیر نیست و نیاز به همکاری بین‌المللی گسترده‌تری دارد.

تمرکز دیوان کیفری بین‌المللی بر معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی نه تنها به معنای تلاش برای پاسخگویی بیشتر است، بلکه با هدف جلوگیری از وقوع مجدد این جرایم و مبارزه با مصونیت کسانی که به صورت غیرمستقیم در آن‌ها دخالت داشته‌اند، صورت می‌گیرد. این امر، از طریق پیگرد قانونی افرادی که در سطوح پشتیبانی قرار دارند، به دیوان کمک می‌کند تا به ریشه‌های ساختاری و شبکه‌ای این جنایات بپردازد و فقط به مجرمان مستقیم محدود نشود.

چرا معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی موضوعی پیچیده است؟ یکی از دلایل این پیچیدگی مسئولیت کیفری بین‌المللی، چالش‌های قانونی، فنی و عملی در رسیدگی به جرایم است. این چالش‌ها شامل ابهام در تعریف معاونت و مشارکت، دشواری اثبات نیت مجرمانه و تفکیک نقش‌ها است.

تعیین نقش یک فرد یا نهاد در وقوع جرم بین‌المللی و سطح مسئولیت کیفری آنها، به دلیل نبود تعاریف دقیق و روش‌های اثبات کافی دشوار است. همچنین، همکاری ناکافی بین‌المللی و اختلافات حقوقی میان کشورهای مختلف بر این پیچیدگی می‌افزاید.

این پژوهش با هدف شناسایی چالش‌های تحول‌آفرین در رسیدگی به پرونده‌های مرتبط با معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی نگارش شده است. هدف اصلی، ارائه تحلیلی جامع از موانع حقوقی، قضایی و فنی است که مانع از اجرای کامل عدالت در این زمینه می‌شوند. همچنین، این پژوهش به دنبال ارائه راهکارهای نوآورانه برای غلبه بر این چالش‌هاست تا دیوان کیفری بین‌المللی بتواند به شکل مؤثرتری به این گونه جرایم رسیدگی کند.

مهین سبحانی و نادیا باقری در پژوهش خود با عنوان «ماهیت و انواع مسئولیت معاونت در دیوان‌های بین‌المللی کیفری»^۱ به این نتیجه می‌رسند که مسئولیت کیفری بین‌المللی دارای ابعاد پیچیده‌ای است که در دیوان‌های مختلف، بسته به نوع جرم متفاوت اعمال می‌شود. نویسندگان با بررسی احکام دیوان‌های بین‌المللی کیفری تأکید می‌کنند که رویکردهای حقوقی نسبت به مشارکت در جنایات جنگی و بشری، دچار اختلافاتی هستند. این تفاوت‌ها منجر به چالش‌هایی در رویه قضایی بین‌المللی می‌شود و ضرورت دقت و شفاف‌سازی بیشتر در قوانین و

۱. مهین سبحانی، نادیا باقری «ماهیت و انواع مسئولیت معاونت در دیوان‌های بین‌المللی کیفری»، نشریه مطالعات حقوقی ۱۲، ۲ (۱۳۹۹)، ۱۳۴-۱۵۷.

عملکرد دادگاه‌های بین‌المللی را آشکار می‌سازد.

این پژوهش با تمرکز بر چالش‌های تحول‌آفرین معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی، رویکردی چندبعدی اتخاذ کرده و جنبه‌های قانونی، فنی و اجتماعی را در هم ترکیب می‌نماید. برخلاف پژوهش‌های سنتی، این پژوهش به بررسی استفاده از فناوری‌های نوین مانند بلاک‌چین و هوش مصنوعی برای شناسایی و پیگرد مشارکت‌کنندگان و معاونان می‌پردازد. همچنین، با ارائه راهکارهای نوآورانه مانند ایجاد دادگاه‌های دیجیتال و اعمال اصلاحات قانونی در اساسنامه رم، درصدد بهبود فرآیندهای قضایی دیوان کیفری بین‌المللی است. ترکیب این دیدگاه‌ها با مطالعات موردی و تمرکز بر همکاری بین‌المللی، این پژوهش را از سایر پژوهش‌ها متمایز می‌سازد.

این پژوهش در چهار بخش تنظیم شده است: در بخش نخست، به مفهوم و اهمیت معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی می‌پردازیم؛ در بخش دوم، چالش‌های قانونی، فنی و عملی در مسیر رسیدگی به این موضوعات تحلیل می‌گردد؛ در بخش سوم، راه‌حلهایی برای مقابله با چالش‌های مطرح‌شده ارائه می‌شود؛ و در نهایت، در بخش چهارم، یک پرونده واقعی مرتبط با معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی در دیوان کیفری بین‌المللی تحلیل می‌گردد.

۱- مفهوم و اهمیت معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی

پیچیدگی فزاینده جنایات بین‌المللی، مستلزم درکی دقیق‌تر از مفاهیم معاونت و مشارکت است. این جنایات، از جمله نسل‌کشی، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت، تنها به‌وسیله عوامل اصلی ارتکاب نمی‌یابد؛ بلکه اقدامات و تأثیرات افرادی که به این جنایات کمک می‌کنند یا در آن‌ها مشارکت دارند، نقشی تعیین‌کننده در ارتکاب آن‌ها و در نتیجه در نظام‌های پاسخ‌گویی کیفری ایفا می‌کنند.

۱-۱- تعاریف حقوقی معاونت و مشارکت

معاونت و مشارکت از مفاهیم کلیدی و تفکیک‌ناپذیر در حقوق کیفری بین‌المللی هستند که وظیفه تعیین نقش و سهم افراد در ارتکاب جنایات بین‌المللی را بر عهده دارند. معاونت، به یاری‌رساندن آگاهانه، حمایت عملی یا پشتیبانی معنوی در فرایند ارتکاب جرم اطلاق می‌شود؛ حال آن‌که مشارکت دارای دامنه‌ای وسیع‌تر است و همکاری مستقیم یا غیرمستقیم در برنامه‌ریزی، تحریک یا اجرای جنایات را دربر می‌گیرد. این تمایزها و تعاریف دقیق، بنیان تعیین

مسئولیت کیفری فردی را در چارچوب‌های قانونی فراملی، نظیر اساس‌نامه رم دیوان کیفری بین‌المللی، مشخص و تحکیم می‌کنند.

۱-۱-۱- معاونت

معاونت در حقوق کیفری بین‌المللی، به هر عملی اطلاق می‌شود که به ارتکاب جرم یاری رساند یا از آن حمایت کند؛ از جمله حمایت‌های مادی، معنوی یا عملیاتی. برای اثبات مسئولیت کیفری معاونت، مطابق ماده ۳۰ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، وجود «قصد» و «علم» ضروری است؛ به این معنا که معاون باید آگاهانه در تسهیل ارتکاب جرم مشارکت کند، حتی اگر قصد او با مباشر جرم یکسان نباشد. پرونده‌هایی مانند «فورون دزیا» نشان داده‌اند که حتی سکوت یا حضور در صحنه جرم می‌تواند به‌عنوان حمایت تلقی شود، مشروط بر آن‌که معاون از نقش خود در کمک به ارتکاب جرم آگاه باشد. در جنایاتی مانند نسل‌زدایی، قصد خاص برای نابودی یک گروه شرط است و عدم آگاهی از این قصد می‌تواند مسئولیت کیفری را منتفی کند. در نهایت، وجود وحدت قصد میان معاون و مباشر از ارکان کلیدی اثبات معاونت در جنایات بین‌المللی به شمار می‌آید.^۲

۱-۱-۲- مشارکت

مشارکت، دامنه وسیع‌تری از اشکال ارتکاب جرم را در بر می‌گیرد. از نظر قانونی، این مفهوم شامل اعمالی است که ارتکاب جرم را به عنوان بخشی از یک تلاش جمعی یا توطئه سازمان یافته تسهیل می‌کند و می‌تواند شامل مشارکت مستقیم و همچنین مشارکت غیرمستقیم باشد،^۳ مانند برنامه‌ریزی یا تحریک به ارتکاب اعمال مجرمانه. به عنوان مثال، اگر افرادی بخشی از یک گروه بزرگتر باشند که جنایات بین‌المللی را سازماندهی می‌کنند، ممکن است به عنوان مشارکت‌کننده شناخته شوند، حتی اگر خودشان به‌طور فیزیکی این اعمال را انجام ندهند.^۴ در حقوق بین‌الملل، بهتر است مشارکت را به‌عنوان نقش فعال، مستقیم یا غیرمستقیم در همکاری برای برنامه‌ریزی، اجرا یا تأیید جنایات بین‌المللی تعریف کنیم و بر جنبه مشارکتی و قصد مشترک تأکید نماییم تا بتوان افرادی را که در جرایم بین‌المللی مشارکت دارند، نسبت به رفتارشان

۲. آرش غربی و ابوالفتح خالقی، «بررسی رکن معنوی معاونت در جنایات بین‌المللی»، مجله حقوقی بین‌المللی، ۳۹، (۱۴۰۱)، ۸۵-۹.

۳. حسین میرمحمد صادقی، حقوق جزای عمومی ۲، (تهران: انتشارات دادگستر، ۱۴۰۱)، ۲۲-۲۰.

۴. ابوالفتح خالقی، حقوق بین‌الملل کیفری عمومی. چاپ اول. (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴)، ۱۵۵.

پاسخگو دانست.

۱-۲- معاونت و مشارکت در اساسنامه رم

در اساسنامه رم، چارچوب قانونی جامعی را برای پیگرد قانونی افراد به خاطر جنایات بین‌المللی فراهم شده است. ماده ۲۵ این اساسنامه مسئولیت افراد را مشخص می‌کند و تأکید دارد که همه کسانی که مرتکب جرم شده، اعم از معاونین و شرکت‌کنندگان، می‌توانند پاسخگو باشند. ماده ۲۵ (۳) به طور خاص اشکال مسئولیتی را که شامل معاونت و مشارکت و نیز مشارکت در یک سازمان مجرمانه گروهی است را تشریح می‌کند. این ماده به دیوان بین‌المللی کیفری اجازه می‌دهد که هم مجرمان مستقیم و هم کسانی را که نقش‌های حمایتی دارند، مورد رسیدگی قرار دهد. با این حال، در حالی که اساسنامه رم مسیرهایی را برای پاسخگویی باز می‌کند، همچنین محدودیت‌هایی در رابطه با تعاریف و دامنه کمک و مشارکت آشکار می‌کند. نقاط قوت اساسنامه رم در شرح مفصل آن از شیوه‌های مختلف مسئولیت نهفته است که رویکردی چند وجهی به عدالت را ترویج می‌کند. گنجاندن چارچوب‌های مسئولیت پیچیده تضمین می‌کند که افرادی که در جنایات بین‌المللی مشارکت دارند، صرفاً به این دلیل که مستقیماً شرکت نکرده‌اند، از مسئولیت فرار نکنند.

با توجه به نقدهایی که به اساسنامه رم وارد شده است، در خصوص ابهام در تعریف «معاونت» یا «مشارکت»، ضروری است که این موارد به‌طور دقیق‌تر و شفاف‌تری در متن اساسنامه مورد بررسی و اصلاح قرار گیرند. انکای اساسنامه به شرایطی مانند «سهام قابل توجه» می‌تواند باعث بروز اختلافات و تفسیرهای مختلف درباره میزان دخالت لازم برای ایجاد مسئولیت کیفری شود. این ابهام می‌تواند در عمل مانع از پیگیری‌های قانونی مؤثر گردد؛ زیرا مرز میان مجرمان اصلی و کسانی که به ارتکاب جنایت کمک می‌کنند، به‌طور دقیق و شفاف مشخص نمی‌شود.^۵

برای رفع چالش‌های موجود در تعریف «معاونت» و «مشارکت» در ماده ۲۵ اساسنامه رم، پیشنهاد می‌شود که این مفاهیم به‌طور دقیق‌تر تعریف شده و معیارهای شفاف برای تعیین «سهام قابل توجه» و «درجه مشارکت» ارائه گردد. این اصلاحات باید شامل تعریف واضح‌تر «معاونت» به‌عنوان کمک آگاهانه و ارادی به ارتکاب جرم، تعیین شاخص‌های روشن برای ارزیابی میزان دخالت فرد در جرم و توضیح درجات مختلف مشارکت از مشارکت فعال تا کمک‌های جزئی باشد.

5. Timothy C. Barnum and Daniel S. Nagin, "Ambiguity and Legal Compliance," *Criminology & Public Policy* 20, 4 (2021), 628.

همچنین، دیوان باید رویه‌های قانونی مشخصی برای تشخیص مشارکت افراد در جنایات ایجاد کند تا از تفسیرهای مبهم و اختلافات احتمالی جلوگیری شده و مسئولیت‌های کیفری به‌طور دقیق و منصفانه تعیین گردد.

۱-۳- تمایز حقوقی بین معاونت و مشارکت

از نظر قانونی، تمایز بین معاونت و مشارکت بر ماهیت و میزان نقش افراد متمرکز است. در حالی که معاونت ممکن است نقشی ثانویه داشته باشد که جنایت را تسهیل می‌کند، مشارکت مستلزم نقشی جامع‌تر همراه با قصد یا توافق مشترک است.^۶

معاونان در جرایم عموماً نقش حمایتی دارند و از مرتکب اصلی پشتیبانی می‌کنند، در حالی که شرکت‌کنندگان اغلب به‌طور فعال در طراحی و اجرای جرم مشارکت دارند؛ بر اساس اساسنامه رم، برای اینکه معاونان مسئولیت کیفری داشته باشند، باید از نیت جنایی مرتکب اصلی مطلع باشند. در مقابل، شرکت‌کنندگان معمولاً باید قصد و اراده‌ای مشخص برای همکاری در یک هدف مجرمانه مشترک داشته باشند. مشارکت معمولاً شامل هماهنگی، برنامه‌ریزی و اجرای جمعی جرم است؛ اما معاونت بیشتر به شکل حمایت غیرمستقیم یا فراهم کردن امکانات و منابع، بدون حضور مستقیم در صحنه جرم، تعریف می‌شود.^۷

ابهامات قانونی پیرامون شرایط مسئولیت می‌تواند چالش‌های متعددی ایجاد کند. تعیین آستانه دانش مورد نیاز برای مسئولیت می‌تواند پیگرد قانونی را پیچیده کند و تکامل رویه قضایی بین‌المللی اغلب در ارائه کاربردهای منسجم اصطلاحات ناکام می‌ماند؛ که منجر به نتایج نابرابر در پیگرد می‌گردد. همچنین، اختلاف در تفاسیر بین حوزه‌های قضایی مختلف می‌تواند منجر به خلأ قانونی شود و اجازه دهد همدستان از عدالت فرار کنند.^۸

برای رفع این مشکلات و کاهش ابهامات قانونی، پیشنهاد می‌شود که دستورالعمل‌های جامع و دقیقی برای تعریف معاونت و مشارکت در مسئولیت‌های قانونی ایجاد گردد. این دستورالعمل‌ها باید به‌طور واضح و شفاف مفاهیم و شرایط مسئولیت را تبیین کرده و چارچوب‌های قضایی بین‌المللی را در راستای یکپارچگی و انسجام بیشتر هدایت کنند. همچنین، تقویت همکاری

۶. حسین میرمحمد صادقی، حقوق جزای عمومی ۲، (تهران: انتشارات دادگستر، ۱۴۰۱)، ۴۱-۳۸.

۷. ابولفتح خالقی. حقوق بین‌الملل کیفری عمومی. چاپ اول. (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴)، ۱۵۵-۱۶۰.

8. Olukunle Oladipupo Amoo, "The Legal Landscape of Cybercrime: A Review of Contemporary Issues in the Criminal Justice System," *World Journal of Advanced Research and Reviews* 2, 21 (2024), 210.

بین‌المللی از طریق قراردادهای و چارچوب‌های مشترک می‌تواند تعاریف استاندارد و شیوه‌های مسئولیت را ترویج کرده و اطمینان از پاسخگویی کل‌نگر را تضمین کند. این اقدامات نه تنها به شفافیت بیشتر در فرآیندهای قضائی کمک می‌کند، بلکه از ایجاد خلأهای قانونی و فرار از عدالت نیز جلوگیری می‌کند.

۲- چالش‌های معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی

چالش‌های مربوط به معاونت و مشارکت در جنایات بین‌المللی، طیف وسیعی از پیچیدگی‌های قضایی، دشواری اثبات عنصر روانی جرم، و ابهام در تفکیک نقش‌های عملیاتی افراد در ارتکاب بزه را دربر می‌گیرد. علاوه بر این، تحولات بنیادین فناورانه، نظیر رمزارزها، هوش مصنوعی و رمزنگاری پیشرفته، به همراه موانع ساختاری در همکاری‌های فراملی، فرایند اجرای عدالت کیفری را به گونه‌ای فزاینده بغرنج می‌کند. همچنین، فشارهای سیاسی و اجتماعی می‌توانند مواجهه قاطع با مسئولیت کیفری را تحت تأثیر قرار دهند و بر اثربخشی و بی‌طرفی دادگاه‌های بین‌المللی سایه بیفکنند.

۲-۱- چالش‌های قضایی و حقوقی

در دهه‌های اخیر، تعقیب جرایم بین‌المللی به طور قابل توجهی تکامل یافته است؛ اما پیچیدگی‌های موجود در اثبات همدستی در چنین جرایمی همچنان یک مانع اساسی برای متخصصان حقوقی و دادستان‌ها به شمار می‌رود. یکی از چالش‌های کلیدی، اثبات معاونت و مشارکت است؛ زیرا این موضوع یک بعد پیچیده از مسئولیت کیفری بین‌المللی به شمار می‌آید که مسائل مختلفی از تعارضات قضایی تا ظرایف قصد کیفری را در بر می‌گیرد.

۲-۱-۱- مشکلات قضایی

تعیین صلاحیت قضایی یک گام مقدماتی حیاتی در تعقیب ادعاهای معاونت و مشارکت در حقوق کیفری بین‌المللی است. صلاحیت قضایی می‌تواند سرزمینی، شخصی یا جهانی باشد و مستلزم ایجاد یک چارچوب حقوقی مرتبط است^۹ که شرایط مختلفی را که افراد ممکن است به دلیل همدستی در جرایم مورد تعقیب قرار گیرند،^{۱۰} در نظر بگیرد. چالش‌ها زمانی ایجاد می‌گردند که متهم و عمل مجرمانه در چندین حوزه قضایی واقع شوند؛ زیرا این امر اغلب منجر به تعارض

۹. حسین میرمحمد صادقی، دادگاه کیفری بین‌المللی، (تهران: انتشارات دادگستر، ۱۴۰۲)، ۵۳-۴۹.

10. Lianlian Liu, "A Jurisprudential Analysis of the Concurrent Criminal Jurisdiction over Cross-border Telecom Fraud Crime," *Journal of Financial Crime* 28, 4 (2020), 1296-1316.

قوانین می‌گردد. کشورها ممکن است از استرداد افراد به دلیل ترس از استانداردهای حقوقی داخلی ناکافی یا تفسیرهای متفاوت از آنچه معاونت و مشارکت را تشکیل می‌دهد، خودداری نمایند. این عدم اطمینان نه تنها مانع اثربخشی تعقیب‌ها می‌گردد، بلکه محیطی را ایجاد می‌نماید که در آن مجرمان می‌توانند به راحتی از عدالت فرار کنند.

برای رفع این چالش‌ها، لازم است که اصلاحات قانونی در اساسنامه رم پیشنهاد شود. یکی از راهکارهای مؤثر در این زمینه، ایجاد شیوه‌های مشابه در محاکم دیگر برای تحقق بکنواختی در تفسیر و اعمال صلاحیت قضایی است. این اصلاحات می‌تواند شامل شفاف‌سازی معیارهای مربوط به معاونت و مشارکت و همچنین تعیین دقیق‌تری از شرایطی باشد که افراد می‌توانند به دلیل همدستی در جرایم تحت تعقیب قرار گیرند. همچنین، باید مکانیزم‌هایی برای همکاری بیشتر بین کشورها و دیوان بین‌المللی کیفری در نظر گرفته شود تا از تعارض قوانین جلوگیری شود و امکان استرداد مجرمان به طور مؤثرتر فراهم گردد.

۲-۱-۲- اثبات قصد کیفری

موضوع اصلی اثبات مسئولیت معاونت و مشارکت، اثبات قصد کیفری لازم برای متهم است. برخلاف مجرمان مستقیم، کسانی که متهم به معاونت و مشارکت هستند اغلب در حوزه‌ای مبهم عمل می‌نمایند که مشارکت آنها ممکن است آشکار نباشد.^{۱۱} لزوم اثبات اینکه متهم با علم به جرم اصلی عمل کرده یا قصد آگاهانه‌ای برای تسهیل آن داشته است، چالش‌های قابل توجهی در اثبات ایجاد می‌کند. دشواری جمع‌آوری شواهد تأییدکننده و ماهیت انتزاعی همدستی باعث می‌گردد که وکلای نیاز به درک پیچیدگی‌های روانشناختی و وضعیتی داشته باشند. یکی از نقدهای عمده، کمبود ابزارهای دقیق برای شناسایی و تحلیل نیت مجرمانه در مراحل ابتدایی تحقیقات است. برای رفع این چالش، پیشنهاد می‌شود که یک سیستم چند لایه برای تفکیک انواع کمک‌ها (لجستیکی، مالی، مشاوره‌ای) ایجاد گردد. این سیستم می‌تواند با طبقه‌بندی انواع کمک‌ها، آستانه‌های واضح‌تری برای تعقیب فراهم کند و همچنین از شواهد غیرمستقیم و تحلیل‌های هوش مصنوعی برای تسهیل اثبات نیت مجرمانه استفاده نماید.

۲-۱-۳- جداسازی نقش‌ها

یکی دیگر از چالش‌های قابل توجه در معاونت و مشارکت، تفکیک واضح نقش‌های ایفا شده

۱۱. حسین میرمحمد صادقی، دادگاه کیفری بین‌المللی، (تهران: انتشارات دادگستر، ۱۴۰۲)، ۱۹۰-۱۸۵.

توسط افراد مختلف درگیر در عمل مجرمانه است. قانون در اغلب موارد تلاش می‌نماید تا با طبقه‌بندی دقیق عملکردها و مشارکتهای همدستان ادعایی، تمایز روشنی میان آنان و مباشرین اصلی برقرار کند.^{۱۲} به‌عنوان مثال، تعیین زمانی که اقدامات یک فرد از حمایت به کمک مجرمین فراتر می‌رود، نیازمند تفسیر دقیق حقوقی است. ابهام در این زمینه می‌تواند تعقیب را پیچیده‌تر کند و منجر به نتایج ناهموار قضایی شود که مشروعیت سیستم‌های حقوقی بین‌المللی را تضعیف می‌کند. اصلاح قوانین و روشن کردن چارچوب‌های موجود، به ویژه با تمرکز بر وضوح و خاص بودن تعاریف معاونت و مشارکت، ضروری است. با ایجاد تمایزات در نقش‌های معاونان و مشارکت‌کنندگان، دادگاه‌ها قادر خواهند بود ادعاهای مربوطه را به طور مؤثرتری ارزیابی کنند.

۲-۲- چالش‌های تکنولوژیکی

گسترش جهانی شدن، همکاری بی‌سابقه‌ای را بین کشورها تسهیل کرده است؛ اما چالش‌های پیچیده‌ای را در رسیدگی به جرایم بین‌المللی ایجاد کرده است. در حالی که دادگاه کیفری بین‌المللی به دنبال تعقیب مسئولان اعمال جنایات مهم است، با چالش‌های تحول‌آفرینی که پیشرفت‌های فناوری ایجاد می‌کنند، مواجه می‌شود. مجرمان به طور فزاینده‌ای از فناوری‌های پیچیده برای فرار از عدالت استفاده می‌کنند، در حالی که دیوان کیفری بین‌المللی^{۱۳} و متحدان آن باید برای مقابله با این تحولات به دنبال نوآوری باشند.

۲-۲-۱- ارزش‌های دیجیتال

استفاده از ارزش‌های دیجیتال، مانند بیت‌کوین و سایر ارزها، در سال‌های اخیر معاملات مالی را متحول کرده است. سازمان‌های جنایی از این ارزهای غیرمتمرکز برای انجام فعالیت‌های غیرقانونی با تراکنش‌های ناشناس استفاده می‌کنند و هویت خود را پنهان می‌کنند.^{۱۴} ارزش‌های دیجیتال به مجرمان روشی برای پولشویی، تسهیل قاچاق انسان و تأمین مالی تروریسم بدون افشای اطلاعات در مورد عملیات خود ارائه می‌کنند. این ناشناس بودن تحقیقات را پیچیده می‌کند و به چنین شبکه‌های جنایی اجازه می‌دهد تا بدون ترس از کشف شدن، شکوفا شوند.

12. Jeremy Horder, "Criminal Law and Republican Liberty: Philip Pettit's Account," *Criminal Law and Philosophy* 16, no. 1 (2021), 193–213.

13. International Criminal Court (ICC)

14. Shreya Sangal, "Blockchain's Double-edged Sword: Thematic Review of Illegal Activities Using Blockchain," *Journal of Information Communication and Ethics in Society* 22, 1 (2024), 58–81.

۲-۲-۲- هوش مصنوعی

امروزه هوش مصنوعی در زمینه‌های مختلفی مانند مراقبت‌های بهداشتی و امور مالی کاربرد دارد؛ اما مجرمان نیز از آن برای بهبود فعالیت‌های غیرقانونی خود بهره می‌برند. سازمان‌های جنایی می‌توانند از هوش مصنوعی برای داده‌کاوی، تحلیل پیش‌بینی‌کننده و نفوذ خودکار بهره ببرند. الگوریتم‌های هوش مصنوعی قادر هستند آسیب‌پذیری‌های سیستم‌های امنیت سایبری را شناسایی کرده و به مجرمان کمک کنند تا حملات خود را با کارایی بیشتری اجرا کنند. همچنین، مدل‌های یادگیری ماشینی می‌توانند به مجرمان در دور زدن تاکتیک‌های اجرای قانون کمک کرده و دستگیری آنها را برای مقامات دشوارتر سازند.

۲-۲-۳- تکنولوژی‌های رمزنگاری

رمزنگاری در دنیای مدرن دارای دو هدف است؛ در حالی که از اطلاعات حساس در برابر دسترسی غیرمجاز محافظت می‌نماید، همچنین پوششی را برای فعالیت‌های جنایی فراهم می‌آورد.^{۱۵} رمزگذاری پلتفرم‌های پیام‌رسانی و خدمات ذخیره‌سازی داده به مجرمان اجازه می‌دهد تا بدون ترس از رهگیری، ارتباط برقرار کنند و اطلاعات را به اشتراک بگذارند. موجب شده است که نظارت آژانس‌های اجرای قانون بر فعالیت‌های مجرمانه دشوار شود و بازرسان نسبت به تحولات در شبکه‌های جنایی ناآگاه بمانند.

۲-۲-۴- بلاک چین

تکنولوژی بلاک چین راه‌حلی برای چالش‌های ناشی از ارزش‌های دیجیتال ارائه می‌کند. با ایجاد یک دفتر کل شفاف و تغییرناپذیر، بلاک چین به آژانس‌های اجرای قانون اجازه می‌دهد تا فعالیت‌های مالی غیرقانونی را بهتر ردیابی کنند. با وجود ناشناس بودن ارزش‌های رمزنگاری، دفتر کل عمومی بلاک چین می‌تواند به تحلیل الگوهای تراکنش کمک کرده و هویت مجرمان را آشکار سازد. همچنین، بلاک چین می‌تواند به بهبود ثبت سوابق و مستندسازی شواهد در محاکمات کمک کند و تمامیت شواهد دیجیتال را در برابر دستکاری تضمین کند؛ امری که برای حفظ اعتبار اطلاعات در دادگاه اهمیت دارد. در نتیجه، این فناوری می‌تواند شناسایی و پیگرد افرادی که در جرایم مشارکت دارند را تسهیل کند.

15. G. A. Abitova, "Development of Information Technology for Secure File Storage Based on Hybrid Cryptography Methods," *Bulletin of Shakarim University Technical Sciences* 4, 12 (2023), 44-44.

۲-۳- چالش‌های مربوط به همکاری بین‌المللی

جهانی‌شدن جرم، چالش‌های بی‌سابقه‌ای را برای اجرای هنجارهای حقوقی بین‌المللی، به‌ویژه در مورد جرایم بین‌المللی مانند نسل‌کشی، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت، ایجاد کرده است. با وجود تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی به‌عنوان سازوکاری برای پاسخگو کردن افراد نسبت به چنین جرایمی، موانع قابل توجهی همکاری بین‌المللی در تعقیب قضایی معاونان و مشارکت‌کنندگان در این جرایم را با دشواری مواجه کرده است.

۲-۳-۱- اختلافات حقوقی

اختلافات حقوقی بین کشورها، تلاش‌های لازم را برای پیگیری عدالت برای جرایم بین‌المللی به‌طور قابل توجهی پیچیده کرده است. حوزه‌های قضایی ممکن است تفسیرهای متفاوتی از حقوق بین‌الملل داشته باشند که منجر به درگیری در مورد قانونی بودن استرداد یا تعقیب قضایی شود.^{۱۶} یک مثال برجسته، رویکردهای متفاوت در مورد کاربرد مفاهیمی مانند صلاحیت جهانی است؛ مفهومی که برخی کشورها آن را پذیرفته‌اند، در حالی که برخی دیگر به‌شدت با آن مخالف هستند. وجود چنین اختلافاتی می‌تواند منجر به حمایت از مظنونان در حوزه‌های قضایی شود که فاقد اراده یا توانایی برای تعقیب مؤثر آنها هستند.

معاهدات موجود اغلب نتوانسته‌اند موقعیت‌های حقوقی منحصر به فردی را که در جرایم بین‌المللی ایجاد می‌شوند، برطرف کنند. به‌عنوان مثال، مسائل مربوط به تعریف و طبقه‌بندی جرایم می‌تواند منجر به اختلاف در نحوه برخورد کشورها با تعقیب قضایی شود. اختلافات همچنین می‌تواند از ملاحظات سیاسی ناشی شود، جایی که کشورها ممکن است از اقدام علیه افراد به دلیل ترس از پیامدهای دیپلماتیک یا واکنش معکوس خودداری کنند.

با ایجاد یک معاهده متمرکز بر همکاری تقویت‌شده برای پاسخگویی کیفری بین‌المللی، می‌توان تعاریف پاسخگویی افراد دخیل در جرم، اعم از معاون و مشارک و مباشر را استاندارد نمود. همچنین، با تثبیت اصول همکاری و تعهد به مبارزه با مصونیت در چنین معاهداتی، کشورها می‌توانند روحیه افزایش‌یافته‌ای از همکاری ایجاد کنند.

16. Anne Holthoef, "Constructing International Crime: Lawyers, States, and the Origin of International Criminal Prosecution in the Interwar Period," *Law & Social Inquiry* 42, 3 (2017), 720-725.

۲-۳-۲- مسائل حاکمیتی

حاکمیت همچنان یک چالش حیاتی در همکاری بین‌المللی است و اغلب در پیگیری عدالت، اصطکاک قابل توجهی ایجاد می‌کند. بسیاری از کشورها مداخلات خارجی یا اقتدار نهادهای بین‌المللی مانند دیوان کیفری بین‌المللی را به‌عنوان نقض حاکمیت خود تلقی می‌کنند. این هراس به‌ویژه در مواردی که افراد برجسته یا سیاسی حساس درگیر هستند، آشکارتر می‌شود. اصل عدم مداخله می‌تواند کشورها را وادار کند تا منافع ملی خود را بر تعهدات بین‌المللی اولویت قرار دهند. به‌ویژه در مواردی که همکاری می‌تواند روابط دیپلماتیک یا ثبات داخلی را به خطر بیندازد. در نتیجه، عدم تمایل به استرداد مظنونان یا ارائه شواهد به نهادهای بین‌المللی می‌تواند توانایی دیوان کیفری بین‌المللی را در تعقیب مؤثر افراد متهم به جرایم بین‌المللی مختل کند.

۲-۳-۳- نابرابری در چارچوب‌های حقوقی

کیفیت و کارایی متفاوت چارچوب‌های حقوقی داخلی می‌تواند مانع همکاری بین‌المللی شود. به‌ویژه در کشورهایی که سیستم‌های حقوقی قوی برای تحقیق و تعقیب جرایم پیچیده بین‌المللی ندارند. حتی اگر همکاری امکان‌پذیر باشد، نتایج ممکن است رضایت‌بخش نباشد. برای رفع چالش‌های موجود، ایجاد سازکارهای چندجانبه برای تسهیل گفتگو و همکاری بین کشورها و سازمان‌های بین‌المللی ضروری است. به‌عنوان مثال، تأسیس یک مجمع دائمی بین‌المللی ویژه عدالت در جرایم بین‌المللی، می‌تواند به اشتراک‌گذاری بهترین شیوه‌ها، بررسی پرونده‌های جاری و هماهنگی تلاش‌های مشترک در تحقیقات و تعقیب قضایی کمک کند.

۲-۴- چالش‌های سیاسی و اجتماعی

دیوان کیفری بین‌المللی در یک تعامل پیچیده از حقوق بین‌الملل، دولت‌های حاکم و واقعیت‌های سیاسی آنها فعالیت می‌کند. اقتدار این سازمان تا حد زیادی به همکاری کشورهای عضو، چارچوب‌های حقوقی و حمایت عمومی بستگی دارد. با این حال، فشارهای مختلف سیاسی و اجتماعی موانع قابل توجهی را برای مأموریت دیوان کیفری بین‌المللی ایجاد می‌کنند و اغلب فرآیند پیگیری عدالت را پیچیده می‌سازند.^{۱۷}

۱۷. حجت‌اله رضائی و محمد علی مهدوی ثابت و محمد آشوری و نسرین مهر، «دیوان کیفری بین‌المللی در آستانه دو دهه فعالیت: چالش‌ها و دستاوردها»، آموزه‌های حقوق کیفری، ۱۸، ۱۶ (۱۳۹۸)، ۸۷.

۲-۴-۱- فشارهای سیاسی

بسیاری از کشورها تعقیب قضایی رهبران خود را نقض حاکمیت تلقی می‌کنند. این واکنش منجر به بی‌میلی در همکاری با دیوان کیفری بین‌المللی و سایر نهادهای بین‌المللی شده و تحقیقات و تعقیب قضایی را تضعیف می‌کند. به‌عنوان مثال، پرونده‌های مربوط به عمر البشیر، رئیس‌جمهور سودان، نشان داد که چگونه هم‌پیمانی‌های سیاسی می‌توانند مانع از اجرای عدالت شوند. با وجود حکم دیوان کیفری بین‌المللی برای دستگیری وی، البشیر بدون تعقیب قضایی به چندین کشور سفر کرد. این امر همچنین نشان می‌دهد که اگر افراد با نفوذ در این جرایم معاونت یا مشارکت داشته باشند، ممکن است نتوان آنها را نیز تحت تعقیب قرار داد.^{۱۸}

دیوان کیفری بین‌المللی به تعصب متهم شده است، به‌ویژه در تمرکز بر رهبران آفریقایی. این رویکرد انتخابی نشان‌دهنده منافع ژئوپلیتیک کشورهای قدرتمند است که می‌توانند از عدالت بین‌المللی برای اهداف سیاسی خود بهره‌برداری کنند. برای برخی، این مفهوم از عدالت می‌تواند تلاش‌های دیوان کیفری بین‌المللی را بی‌اعتبار کند و باعث افزایش مقاومت کشورهای متهم شود.

روابط بین‌المللی به‌طور قابل توجهی پاسخ به اتهامات جرایم بین‌المللی را شکل می‌دهند. کشورهای مختلف ممکن است برای حفاظت از متحدان خود در برابر تعقیب قضایی، ائتلاف‌هایی استراتژیک تشکیل دهند؛ این واکنش جمعی می‌تواند به‌طور چشمگیری حوزه قضایی و قدرت دادگاه را محدود کند. به‌عنوان نمونه، چندین کشور از اساسنامه رم خارج شده‌اند و با استناد به آزار و اذیت سیاسی، این عقب‌نشینی را به‌عنوان یک چالش مهم علیه دیوان کیفری بین‌المللی مطرح می‌کنند. از سوی دیگر، اگر دیوان کیفری بین‌المللی با سازمان‌های منطقه‌ای مانند اتحادیه آفریقا یا اتحادیه اروپا همکاری کند، می‌تواند زمینه‌های گفت‌وگو و حمایت متقابل برای تقویت عدالت بین‌المللی را فراهم آورد. این تعامل می‌تواند تضمین کند که مسائل محلی به‌طور شایسته در فرآیندهای بین‌المللی بازتاب یافته و مدنظر قرار گیرند و در نتیجه، از شدت فشارهای سیاسی کاسته شود.

۲-۴-۲- فشارهای اجتماعی

سازمان‌های جامعه مدنی به‌طور مستمر در پی تحقق عدالت و پاسخگویی هستند؛ اما افکار

۱۸. صالحی، جواد. «نقدی بر تقابل اتحادیه آفریقا و دولت‌های عضو وی با دیوان کیفری و تأثیر آن بر رویه قضایی بین‌المللی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران ۵۰، ۲ (۱۳۹۹)، ۷۹۹-۸۰۳.

عمومی می‌تواند همچون شمشیری دولبه عمل کند. از یک سو، این افکار عمومی ممکن است دولت‌ها را تحت فشار قرار دهد تا علیه افراد خطاکار اقدام کنند؛ اما از سوی دیگر، می‌تواند به جنبش‌های پوپولیستی^{۱۹} دامن بزند که در برابر نظارت و بررسی‌های بین‌المللی مقاومت می‌کنند. در بسیاری از جوامع، هنجارهای فرهنگی مرتبط با عدالت و انتقام با چارچوب‌های حقوقی که توسط حقوق بین‌الملل تعیین شده‌اند، تفاوت‌های بنیادینی دارند. این تضاد دیدگاه‌ها می‌تواند مسیر پذیرش و اجرای استانداردهای حقوقی بین‌الملل را با موانع مهمی روبه‌رو کند. جنبش‌های اجتماعی معمولاً از صدای قربانیان حمایت کرده و عدالت را به نمایندگی از آنان مطالبه می‌کنند. هرچند این حمایت برای پاسخگویی و تحقق عدالت حیاتی است؛ اما اگر با دقت و حساسیت لازم برخورد نشود، می‌تواند پرونده‌ها را سیاسی کرده و بی‌طرفی روندهای قضایی را به شدت پیچیده سازد.

ایجاد دادگاه‌های ترکیبی که قوانین ملی و بین‌المللی را در هم می‌آمیزند، می‌تواند ساختاری حقوقی و انعطاف‌پذیر فراهم آورد که همسو با ارزش‌های محلی باشد و در عین حال استانداردهای بین‌المللی را حفظ نماید. این رویکرد، با افزایش مشروعیت و جلب همکاری بازیگران محلی که ممکن است در برابر دادگاه‌های صرفاً بین‌المللی مقاومت کنند، می‌تواند بخشی از فشارهای اجتماعی را کاهش دهد و زمینه را برای عدالت کارآمدتر فراهم سازد.^{۲۰}

۳- راهکارهای مقابله با چالش‌های معاونت و مشارکت

راهکارهای مواجهه با چالش‌های معاونت و مشارکت، دربرگیرنده اصلاحات بنیادین قانونی، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و تقویت هم‌گرایی‌های فراملی است تا مسئولیت کیفری فردی اشخاص مؤثر در جنایات بین‌المللی، به‌نحو قاطع و مؤثر تعیین و تثبیت شود. این تدابیر راهبردی می‌توانند موانع فرار از عدالت را برطرف کرده و اثربخشی و نفوذ دیوان‌های بین‌المللی را به‌میزان قابل توجهی افزایش دهند.

۱۹. جنبش پوپولیستی به حرکت‌های سیاسی و اجتماعی گفته می‌شود که بر تقابل میان «مردم عادی» و «نخبگان فاسد» تأکید دارند و خود را نماینده واقعی مردم معرفی می‌کنند. این جنبش‌ها معمولاً از شعارهای ساده، احساسات عمومی و رهبری کاریزماتیک بهره می‌برند و با ساختارهای سنتی یا نهادهای بین‌المللی مخالفت می‌کنند. تأثیر آنها می‌تواند مثبت (ایجاد تغییرات واقعی) یا منفی (تضعیف نهادهای دموکراتیک) باشد.

20. Filiz Kahraman, Nikhil Kalyanpur, and Abraham L. Newman, "Domestic Courts, Transnational Law, and International Order," *European Journal of International Relations* 26, 1_suppl (2020), 185–208.

۳-۱- اصلاحات قانونی و رویه‌های قضایی

اصلاحات بنیادین قانونی و تدوین رویه‌های قضایی شفاف، چارچوبی دقیق برای تعیین نقش و درجات مشارکت و معاونت در جنایات بین‌المللی فراهم می‌کند. این تدابیر ساختاری شامل روزآمدسازی اساس‌نامه رُم، تعیین مجازات‌های متناسب و تسهیل روندهای قضایی به‌منظور پی‌گرد مؤثر اشخاص مؤثر در ارتکاب بزه است.

۳-۱-۱- پیشنهاد اصلاح اساسنامه رم

اساسنامه رم، دادگاه کیفری بین‌المللی را به‌عنوان نهاد اصلی برای تعقیب جرایم بین‌المللی به رسمیت شناخته است. با این حال، برخی از جنبه‌های مربوط به تعقیب قضایی معاونان و شرکت‌کنندگان در این جرایم به‌طور کامل مورد توجه قرار نگرفته است. این نقص، مانع از شناسایی و تعقیب مؤثر افرادی می‌شود که در وقوع این جرایم به صورت غیرمستقیم نقش داشته‌اند.

برای رفع این کاستی، پیشنهاد می‌شود ماده‌ای به اساسنامه رم اضافه یا اصلاح شود که به‌طور مشخص نقش‌ها و درجات مشارکت یا معاونت در جرایم بین‌المللی را تعریف کند. این ماده می‌تواند به دادگاه کیفری بین‌المللی کمک کند تا افراد دخیل در ارتکاب جرایم، از جمله معاونان و مشارکت‌کنندگان، را به شکلی دقیق‌تری تحت تعقیب قرار دهد. به عنوان مثال، متن پیشنهادی می‌تواند به شرح زیر باشد:

هر شخصی که به عمد و با آگاهی کامل از ماهیت مجرمانه عمل، به هر نحو در ارتکاب، تسهیل، تحریک یا حمایت مادی از وقوع جرایم مندرج در این اساسنامه مشارکت نماید، در زمره مرتکبان جرم، اعم از مباشر، مشارک یا معاون، محسوب شده و تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرد. این مشارکت شامل موارد زیر است:

۱. مباشرت مستقیم یا غیرمستقیم در ارتکاب جرم، یا ایفای نقش در طراحی و اجرای یک اقدام جمعی که وقوع جرم را تسهیل نماید.
۲. ارائه هرگونه حمایت مالی، تجهیزاتی، یا لجستیکی که به‌طور مؤثر در تحقق جرم دخیل باشد.

۳. تحریک یا تشویق دیگران به ارتکاب جرم از طریق فرمان، مشاوره، تبلیغ یا هرگونه اقدام دیگری که ارتباطی مستقیم با وقوع جرم داشته باشد.

۴. ایجاد شرایط تسهیل‌کننده برای ارتکاب جرم، از جمله سوءاستفاده آگاهانه از موقعیت‌های

شغلی، اجتماعی یا مقاماتی که تأثیری مستقیم در پیشبرد جرم داشته باشد. مسئولیت کیفری بر اساس این ماده مستلزم اثبات قصد و علم متهم نسبت به ماهیت مجرمانه عمل و پیامدهای آن است. این ماده، چارچوبی جامع برای دیوان کیفری بین‌المللی فراهم می‌آورد تا تمامی افرادی را که به نحوی در تسهیل یا ارتکاب جرایم بین‌المللی نقش آفرینی کرده‌اند، متناسب با سهم و مسئولیت ایشان در وقوع جرم، تحت پیگرد قرار دهد. «این تعریف، در راستای شناسایی و تعقیب جامع تمامی افرادی که به نحوی در تسهیل یا اجرای جرایم بین‌المللی نقش دارند تدوین شده و با هدف ارتقای کارآمدی دیوان کیفری بین‌المللی در تعقیب عدالت و جلوگیری از فرار از مسئولیت کیفری تنظیم شده است.

همچنین، تدوین کنوانسیون‌ها یا پروتکل‌های الحاقی به اساسنامه رم برای تعیین مجازات‌های شدیدتر جهت معاونان و مشارکت‌کنندگان ضروری است. این مجازات‌ها باید متناسب با درجه مشارکت و تأثیر آن در وقوع جرم باشد تا بتواند نقش بازدارنده مؤثری ایفا کنند و همدستان بالقوه را از مشارکت در چنین جرایمی منصرف سازد.

در نهایت، لازم است موانع رویه‌ای که روند تعقیب معاونان و مشارکت‌کنندگان را پیچیده می‌کنند، برطرف شود. ساده‌سازی فرآیندهای قضایی، از جمله تسهیل ارائه شواهد و شهادت توسط افراد، می‌تواند به تسریع صدور احکام و افزایش بازدارندگی برای افرادی که ممکن است در آینده مرتکب این جرایم شوند، منجر گردد. این اصلاحات، چارچوبی جامع‌تر برای شناسایی و تعقیب تمامی افراد دخیل در جرایم بین‌المللی فراهم می‌کند و عدالت بین‌المللی را تقویت می‌سازد.

۳-۱-۲- عدالت ترمیمی

رویکردهای سنتی تنبیهی در مواجهه با جرایم بین‌المللی اغلب در برآورده ساختن نیازهای قربانیان و پرداختن به پیامدهای اجتماعی این جرایم ناکام بوده‌اند. اجرای مدل‌های عدالت ترمیمی می‌تواند راهکاری مؤثر برای ایجاد آشتی و التیام، در عین حال که مجرمان را مسئول اعمال خود می‌داند، ارائه نماید.

عدالت ترمیمی با تشویق گفتگو بین قربانیان و مجرمان، فرصتی برای ترویج التیام و بازسازی روابط فراهم می‌آورد. برای معاونان و شریکان در این جرایم، معرفی شیوه‌های عدالت ترمیمی می‌تواند جایگزینی برای مدل‌های تنبیهی سنتی نظیر حبس باشد. این برنامه‌ها می‌توانند شامل ارائه خدمات اجتماعی، جبران خسارت به قربانیان و مشارکت در گفتگوهایی باشند که به افزایش

آگاهی درباره پیامدهای جرایم بین‌المللی کمک می‌کنند.^{۲۱} همچنین عدالت ترمیمی می‌تواند در توانبخشی کسانی که در جرایم بین‌المللی معاونت یا مشارکت داشته‌اند، کمک نماید. با ادغام آن‌ها در برنامه‌های جامعه‌ای که برای ترویج درک حقوق بشر و حاکمیت قانون طراحی شده‌اند، معاونین و مشارکان در این جرایم ممکن است آگاهی‌ای را توسعه دهند که دیدگاه‌ها و رفتارهای آن‌ها را متحول کند. در جوامع پس از درگیری، عدالت ترمیمی می‌تواند با رسیدگی به شکایات قربانیان و در عین حال امکان بازگشت مجرمان قدیمی به جوامع خود، آشتی اجتماعی گسترده‌تری را تسهیل نماید. این فرایند همچنین می‌تواند با ترویج درک و رسیدگی به مسائل اجتماعی زیربنایی، از خشونت‌هایی که ممکن است در آینده رخ دهد جلوگیری کند.

۳-۲- استفاده از فناوری‌های نوین

بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، نظیر پلتفرم‌های دیجیتال، تحلیل کلان‌داده و هوش مصنوعی، می‌تواند شناسایی بزه‌کاران و شبکه‌های پیچیده مشارکت‌کننده در جنایات بین‌المللی را تسهیل و تسریع کند. این ابزارهای فناورانه، ضمن تسریع‌بخشیدن به روند تحقیقات و دادرسی، اثربخشی و دقت اقدامات قضایی را به میزان چشم‌گیری افزایش می‌دهند.

۳-۲-۱- پلتفرم‌های دیجیتال

پلتفرم‌های دیجیتال به‌عنوان یک زیرساخت مهم برای اشتراک‌گذاری اطلاعات و همکاری بین آژانس‌های اجرای قانون، سازمان‌های غیر دولتی و عموم مردم هستند. این پلتفرم‌ها می‌توانند با ارتباط بین ذینفعان مختلف درگیر در مبارزه با جرایم بین‌المللی، ارتباطات را بهبود بخشیده و فرآیندهای تحقیقاتی را ساده کنند.^{۲۲}

توسعه پلتفرم‌های آنلاین امن می‌تواند تبادل داده‌ها بین کشورها و سازمان‌ها را تسهیل کند و به‌روزرسانی‌های بلادرنگ در مورد پرونده‌ها و تخصیص منابع را ممکن سازد. همچنین، مشارکت مردم از طریق این پلتفرم‌ها می‌تواند به جمع‌آوری داده‌ها در مورد فعالیت‌های مشکوک کمک کند. به‌عنوان مثال، برنامه‌های گزارش‌دهی می‌توانند افراد را تشویق کنند تا سناریوهای قاچاق یا

۲۱. T. Robalo and R. Rahim, "Cyber Victimization, Restorative Justice and Victim-Offender Panels," *Asian Journal of Criminology* 18, 1 (2023), 63-66.

۲۲. R. F. Marasambessy, "Information Technology-Based Law Enforcement in Increasing Public Trust in the Police," *Gema Wiralodra* 14, 2 (2023), 790-793.

رفتارهای مشکوک آنلاین مرتبط با جرایم مالی را گزارش دهند و به شناسایی معاونان و شریکان این جرایم کمک نمایند.

۳-۲-۲- ابزارهای تحلیل داده

ابزارهای تحلیل داده برای شناسایی روندها، درک شبکه‌ها و تصمیم‌گیری آگاهانه بر اساس مجموعه داده‌های بزرگ اهمیت زیادی دارند. استفاده از فناوری‌های داده‌های بزرگ به اجرای قانون امکان می‌دهد تا حجم عظیمی از اطلاعات از منابع مختلف مانند رسانه‌های اجتماعی، تراکنش‌های مالی و فعالیت‌های اینترنتی را تجزیه و تحلیل کرده و الگوهای پنهان مرتبط با جرایم بین‌المللی را کشف نماید. نرم‌افزارهای تحلیلی پیشرفته می‌توانند شبکه‌ها را تجسم کرده و روابط میان بازیگران درگیر در فعالیت‌های مجرمانه را شفاف‌سازی کنند که این امر برنامه‌ریزی استراتژیک و عملیات هدفمند را بهبود می‌بخشد. همچنین، مدل‌های پیش‌بینی‌کننده با تحلیل داده‌های تاریخی و شناسایی شرایط منجر به افزایش جرایم، می‌توانند فعالیت‌های مجرمانه احتمالی را پیش‌بینی کرده و افراد دخیل در کمک یا تحریک این جرایم را شناسایی و مسئول اعمالشان نمایند.

۳-۲-۳- هوش مصنوعی

هوش مصنوعی به طور فزاینده‌ای در تکنیک‌های تحقیقاتی مدرن مرتبط با جرایم بین‌المللی نقش محوری ایفا می‌نماید و با توانایی پردازش و یادگیری از مجموعه داده‌های عظیم، مزایای بی‌سابقه‌ای در شناسایی تهدیدات و جمع‌آوری شواهد ارائه می‌دهد. الگوریتم‌های یادگیری ماشین می‌توانند رفتار آنلاین، الگوهای تراکنش و ناهنجاری‌ها را برای شناسایی مجرمان یا شبکه‌های بالقوه و تشخیص موارد نیازمند تحقیق بیشتر تحلیل نماید. ابزارهای مبتنی بر هوش مصنوعی نیز قادرند پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی را برای نشانه‌های فعالیت‌های غیرقانونی مانند استخدام برای گروه‌های غیرقانونی یا ترویج خشونت نظارت کرده و امکان مداخلات پیشگیرانه را فراهم کنند. همچنین، سیستم‌های هوش مصنوعی می‌توانند اسناد، فایل‌ها و ارتباطات را به سرعت بررسی و طبقه‌بندی کرده و اطلاعات مرتبط را برای تسهیل تحقیقات شناسایی کنند.

ابزارهای پردازش زبان طبیعی^{۲۳} می‌توانند از مقادیر عظیمی از داده‌های متنی مانند

ایمیل‌ها، چت‌ها و پست‌های رسانه‌های اجتماعی، بینش‌های معناداری استخراج کرده و اطلاعات کلیدی مرتبط با تحقیقات را شناسایی کنند.^{۲۴} با این حال، اجرای این ابزارها و فناوری‌های هوش مصنوعی باید در چارچوبی انجام شود که بر حریم خصوصی، آزادی‌های مدنی و استفاده اخلاقی تأکید دارد. قانون‌گذاران باید دستورالعمل‌هایی وضع کنند که مزایای امنیتی را به حداکثر برسانند و در عین حال خطرات ناشی از نظارت و سوءاستفاده از داده‌ها را به حداقل برسانند. همچنین، ضروری است که آژانس‌های اجرای قانون آموزش‌های جامعی برای استفاده مؤثر از این ابزارها دریافت کنند و با توسعه حرفه‌ای مداوم، مهارت‌های خود را در مواجهه با پیشرفت‌های فناوری به‌روز نگه دارند.

۳-۳- بهبود همکاری‌های بین‌المللی

تقویت هم‌گرایی‌های فراملی از رهگذر مدل‌های چندجانبه، دادگاه‌های تخصصی دیجیتال، و تبادل سریع اطلاعات، توانمندی ردیابی و پاسخگویی به بزهداران اصلی و معاونان در جنایات بین‌المللی را به نحو چشمگیری ارتقاء می‌بخشد. این اقدامات هماهنگ، هم‌نوایی میان دولت‌ها را فزونی بخشیده و اثربخشی عدالت فرامرزی را تحکیم می‌نماید.

۳-۳-۱- مدل‌های همکاری چندجانبه

پیشنهاد مدل‌های جدید همکاری چندجانبه میان دولت‌ها می‌تواند سنگ بنای تقویت مشارکت‌های بین‌المللی در مبارزه با جرایم بین‌المللی باشد. این مدل‌ها می‌توانند در چارچوب ساختارهای موجود، مانند سازمان ملل متحد، اینترپل و سازمان‌های منطقه‌ای، برای افزایش هماهنگی میان کشورهای عضو طراحی شوند. با یکپارچه‌سازی تلاش‌ها و منابع، کشورها قادر خواهند بود اطلاعات را به‌طور مؤثر به اشتراک بگذارند، عملیات را ساده‌تر کنند و پایگاه‌های داده جمعی درباره مظنونان، شبکه‌های مجرمانه و روندهای جرایم بین‌المللی ایجاد نمایند.^{۲۵} ایجاد گروه‌های ویژه متشکل از نمایندگان اجرای قانون و قضایی از چندین کشور، یکی از استراتژی‌های مؤثر در مقابله با جرایم بین‌المللی است. این گروه‌ها می‌توانند بر انواع خاصی از جرایم تمرکز کرده و عملیات هدفمندی علیه مجرمان اصلی و همدستان آن‌ها انجام دهند.

24. J. Durham, S. Chowdhury, and A. Alzarrad, "Unveiling Key Themes and Establishing a Hierarchical Taxonomy of Disaster-Related Tweets: A Text Mining Approach for Enhanced Emergency Management Planning," *Information* 14, 7 (2023), 385.

25. I. Dzyublenko, "Current Trends in International Organised Crime Combating Cooperation," *Foreign Affairs* 34, 1 (2024), 71-73.

به‌عنوان مثال، یک گروه ویژه برای مبارزه با قاچاق انسان می‌تواند الگوهای منطقه‌ای و جهانی را رصد کرده و شناسایی مجرمان و کمک‌کنندگان به آن‌ها را تسهیل کند.

همچنین، استفاده از یادداشتهای تفاهم^{۲۶} جدید بین کشورها می‌تواند چارچوب‌های همکاری قوی‌تری ایجاد نماید. این یادداشتهای نقش‌ها و مسئولیت‌های کشورهای همکاری‌کننده را به وضوح مشخص می‌کنند و اطمینان حاصل می‌نمایند که روندهای قانونی رعایت می‌شود. همچنین، آن‌ها با تبادل سریع اطلاعات، کمک‌های حقوقی متقابل را تقویت می‌کنند تا امکان پاسخ‌گویی به مجرمان، اعم از مباشر، معاون و شریک، فراهم گردد.^{۲۷}

به اشتراک‌گذاری به موقع اطلاعات و داده‌ها بین کشورها، جنبه حیاتی در رسیدگی به جرایم بین‌المللی است. توسعه یک پلتفرم بین‌المللی برای تبادل اطلاعات در زمان واقعی که شامل یک پایگاه داده متمرکز برای آژانس‌های اجرای قانون باشد، می‌تواند ردیابی فعالیت‌های غیرقانونی را تسهیل نماید. این پلتفرم به کشورها کمک می‌کند تا به اطلاعات مربوط به روندها و تحقیقات دسترسی آسان‌تری داشته باشند و به این ترتیب، دستگیری افرادی که به مجرمین کمک می‌کنند، تسهیل گردد.

۳-۲-۳- دادگاه‌های دیجیتالی

در کنار مکانیزم‌های بهبود همکاری، ایجاد دادگاه‌های دیجیتالی بین‌المللی می‌تواند نقش مهمی در رسیدگی به مسائل قضایی که اغلب محاکمات فرامرزی را پیچیده می‌کنند، ایفا کند. این دادگاه‌ها به‌طور ویژه برای رسیدگی به پرونده‌های مربوط به جرایم بین‌المللی از طریق دنیای دیجیتالی طراحی خواهند شد و از فناوری‌های نوین برای تسهیل روندهای قانونی در سراسر مرزها استفاده می‌کنند. این رویکرد می‌تواند به کاهش موانع جغرافیایی و حقوقی کمک کرده و فرآیندهای قضایی را سریع‌تر و کارآمدتر کند.^{۲۸}

موانع قضایی می‌توانند باعث تأخیر در تعقیب مجرمان بین‌المللی و شناسایی معاونین شوند. دادگاه‌های دیجیتالی با برگزاری جلسات دادرسی از راه دور می‌توانند این مشکلات را کاهش دهند. استفاده از پلتفرم‌های آنلاین برای کنفرانس‌های ویدیویی به قضات، وکلا و شاهدان این

26. MOU

27. I. Virdyna and S. Samidi, "Online-Based Memorandum of Understanding (MoU) Data Exchange System Design with EDI Method," *Journal of Integrated and Advanced Engineering (JIAE)* 1, 2 (2021), 89–94.

28. E. Igbinenikaro, "Developing International Policy Guidelines for Managing Cross-Border Insolvencies in the Digital Economy," *International Journal of Management & Entrepreneurship Research* 6, 4 (2024), 1034–1040.

امکان را می‌دهد که از نقاط مختلف جهان در جلسات شرکت کنند و روند دادرسی را تسریع بخشند. این رویکرد همچنین چالش‌های لجستیکی استرداد را کاهش می‌دهد و امکان ادامه دادرسی‌ها را بدون توجه به محل متهم یا قربانی فراهم می‌آورد و افراد را پاسخگو می‌کند.

۳-۳-۳- ترویج کارآیی قضایی

استفاده از فناوری دیجیتال در دادگاه‌های بین‌المللی می‌تواند کارآیی قضایی را به‌طور قابل توجهی افزایش دهد. دیجیتالی شدن اسناد، شواهد و سوابق قانونی پرونده‌ها امکان دسترسی ایمن و سریع را فراهم می‌کند و تأخیرهای ناشی از کاغذبازی و روش‌های ارتباطی سنتی را کاهش می‌دهد. همچنین، ادغام هوش مصنوعی و تحلیل داده‌ها می‌تواند مدیریت پرونده‌ها و نظارت آماری را بهبود بخشد و بینش‌هایی را ارائه دهد که ممکن است رویه‌ها و سیاست‌های بهتری را اطلاع دهند که از این طریق می‌توان افراد دخیل در یک فعالیت مجرمانه اعم از مباشر و معاون و مشارک را در کمترین زمان ممکن پاسخ‌گوی اعمال خود نمود.

۳-۴- تقویت نقش سازمان‌های بین‌المللی

افزایش نقش سازمان‌های فراملی و منطقه‌ای، از مسیر بهبود تبادل اطلاعات، پشتیبانی جامع حقوقی و ظرفیت‌سازی هدفمند در کشورهای در حال توسعه، توانایی پی‌گیری و پاسخ‌گویی به بزه‌کاران اصلی و معاونان در جنایات بین‌المللی را به میزان قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌دهد. این تدابیر ساختاری، هم‌گرایی فرامرزی را تقویت کرده و اجرای عدالت بین‌المللی را به‌شکلی کارآمدتر محقق می‌سازند.

۳-۴-۱- سازمان‌های قضایی منطقه‌ای

سازمان‌های قضایی منطقه‌ای می‌توانند نقش حیاتی در رسیدگی به جرایم بین‌المللی ایفا کنند. این سازمان‌ها با توجه به چارچوب‌های سیاسی، فرهنگی و قانونی خاص هر منطقه، می‌توانند رویکردهای ویژه‌ای را برای مقابله با این جرایم اتخاذ نمایند. به‌عنوان مثال، اتحادیه آفریقا و اتحادیه اروپا گام‌هایی مهم در این راستا برداشته‌اند. این سازمان‌ها با توجه به شرایط خاص هر منطقه، ابزارهای مؤثری برای رسیدگی به نقض‌های حقوق بشر و جرایم بین‌المللی فراهم می‌آورند.

دادگاه آفریقایی حقوق بشر و مردم به نقض حقوق بشر در کشورهای آفریقایی رسیدگی

می‌کند و چارچوبی برای توسل قضایی منطقه‌ای فراهم می‌آورد.^{۲۹} در همین حال، دیوان دادگستری اروپا مسئول اجرای قوانین اتحادیه اروپا است و تضمین می‌نماید که کشورهای عضو به طور یکسان و هماهنگ به این قوانین پایبند باشند.^{۳۰} این نهادها نشان‌دهنده ظرفیت سازمان‌های قضایی منطقه‌ای برای تقویت عدالت بین‌المللی و مقابله با جرایم فرامرزی هستند. با ایجاد نهادهای مشابه در مناطق دیگر جهان، کشورها می‌توانند برای مقابله با جنایات بین‌المللی با حساسیت به پویایی‌های منطقه‌ای همکاری کنند و جو همکاری و اعتماد را تقویت کنند تا افرادی را که در عرصه بین‌المللی راه ارتکاب جرم را برای مجرمین تسهیل می‌کنند یا در فرآیند مجرمانه شرکت دارند را در کوتاه‌ترین زمان ممکن پاسخ‌گوی اعمال خود باشند. سازمان‌های بین‌المللی باید مکانیسم‌های به اشتراک‌گذاری اطلاعات را برای تسهیل تبادل سریع اطلاعات درباره فعالیت‌های مجرمانه تقویت کنند. سازمان‌هایی مانند اینترپل و دفتر مبارزه با مواد مخدر و جرم سازمان ملل پیشرفت‌های قابل توجهی داشته‌اند. تقویت همکاری با سازمان‌های منطقه‌ای می‌تواند قابلیت‌های این سازمان‌ها را در پیگیری و تحت تعقیب قرار دادن مجرمان، اعم از مباشر و معاون، افزایش دهد.

۳-۴-۲- حمایت از توسعه‌های حقوقی کشورهای در حال توسعه

کشورهای در حال توسعه اغلب با موانع قابل توجهی در چارچوب‌های حقوقی و قضائی خود روبه‌رو هستند که می‌تواند توانایی آنها را برای رسیدگی مؤثر به جرایم بین‌المللی مختل نماید. برای مقابله با این چالش‌ها، این کشورها می‌توانند از کمک‌های بین‌المللی مانند برنامه‌های آموزشی و طرح‌های ظرفیت‌سازی که به ارتقای آموزش قضات و شاغلان حقوق در زمینه حقوق بین‌الملل و نقش مجرمان کمک می‌کند، بهره‌مند شوند. همچنین، تقویت مهارت‌های محققان در جمع‌آوری و پردازش شواهد و تقویت نهادهایی مانند قوه قضائیه و پلیس، به کشورهای در حال توسعه این امکان را می‌دهد که افراد دخیل در فرآیندهای مجرمانه را پاسخگو کنند. توسعه چارچوب‌های حقوقی جامع برای مبارزه با جرایم بین‌المللی امری ضروری است. این

۲۹. سید ناصر ضیایی و صادق جعفرزاده دارابی، «ساختار و عملکرد دیوان آفریقایی حقوق بشر»، فصلنامه پژوهش‌های حقوقی ۱۴، ۲۷ (۱۳۹۴)، ۱۶۲-۱۶۳.

۳۰. رحمت‌اله فرخی و محمد حسین رمضانی قوام آبادی و سید قاسم زمانی «نقش دیوان اروپایی دادگستری در توسعه وحدت حقوقی اتحادیه اروپا»، پژوهش حقوق عمومی، ۱۷، ۴۹ (۱۳۹۴)، ۵۹.

امر با ارائه کمک‌های فنی در تدوین قوانین منطبق با استانداردهای بین‌المللی و تسهیل رایزنی میان کارشناسان حقوقی و ذینفعان امکان‌پذیر است. هدف این اقدامات افزایش ظرفیت کشورهای در حال توسعه در مقابله با مجرمان بین‌المللی و تطبیق قوانین با شرایط خاص هر کشور است.

حصول اطمینان از دسترسی به منابع قانونی کافی، مانند متون قانونی و سایر منابع مرتبط، می‌تواند به کشورهای در حال توسعه در تعامل و تعقیب مؤثر معاونین و مشارکت‌کنندگان در جرایم بین‌المللی کمک نماید. این امر می‌تواند شامل همکاری با دانشگاه‌ها، دانشکده‌های حقوق و سازمان‌های حقوقی بین‌المللی باشد تا از طریق تبادل دانش، آموزش و منابع، ظرفیت‌های قانونی و قضائی این کشورها تقویت شود.

۴- مطالعه موردی: پرونده آنتونی نگوئزولو شابا

یکی از موارد برجسته‌ای که دیوان کیفری بین‌المللی در آن به معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی پرداخته است، پرونده آنتونی نگوئزولو شابا،^{۳۱} فرمانده گروه شبه‌نظامی در جمهوری دموکراتیک کنگو است. در این پرونده، شابا متهم به برنامه‌ریزی و ارتکاب جنایات جنگی و جرایم علیه بشریت از جمله قتل و تجاوز بود. این پرونده نمونه‌ای از مشارکت در یک گروه جنایتکارانه است که به طور مستقیم و غیرمستقیم در انجام جنایات نقش داشته است.

دیوان در این پرونده به نحوه همکاری و دستورات صادره توسط شابا برای ارتکاب جنایات اشاره کرده است که وی از طریق معاونت در ارتش خود، نقش کلیدی‌ایی در هدایت و تسهیل جنایات داشته است. در این مورد، مشارکت و معاونت او در جرایم بین‌المللی، بخشی از یک برنامه سازمان‌یافته بود.

۴-۱- تحلیل جامع پرونده آنتونی نگوئزولو شابا

دیوان کیفری بین‌المللی آنتونی نگوئزولو شابا را به خاطر نقش حیاتی‌اش در صدور دستورات و معاونت در جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت محکوم کرد. این پرونده نشان‌دهنده توانایی دیوان در شناسایی و محاکمه افرادی است که به طور مستقیم در صحنه جرم حضور ندارند؛ اما با تصمیم‌گیری‌های پشت صحنه در وقوع جنایات نقش دارند. بدین ترتیب، دیوان تنها به مباشرین محدود نمی‌شود و می‌تواند معاونان و مشارکت‌کنندگان در ساختارهای سازمانی را نیز

31. International Criminal Court, "ICC Case Information Sheet – The Prosecutor v. Bosco Ntaganda," last accessed December 9, 2023, <https://www.icc-cpi.int/drc/ngudjolo>.

تحت تعقیب قرار دهد.

در این پرونده، دیوان از شواهد متنوعی مانند شهادت شهود، ارتباطات داخلی گروه‌های شبه‌نظامی و اسناد دستورات صادره استفاده کرد. توانایی دیوان در جمع‌آوری و تحلیل این شواهد به محکومیت شایا و اثبات مشارکت وی در جرایم ارتكابی کمک شایانی نمود. این پرونده همچنین مفهوم مسئولیت مشترک و معاونت را به خوبی روشن کرد، به طوری که افراد در سطح فرماندهی به دلیل نقشی که در برنامه‌ریزی و تسهیل جرایم ایفا می‌کنند، مسئول شناخته می‌شوند. این امر نشان می‌دهد که سیستم قضائی بین‌المللی قادر است به شبکه‌های بزرگ‌تری از مرتکبین دست یابد و تنها به مجرمان اصلی محدود نشود.

«با وجود توفیقات حاصل در جمع‌آوری ادله و صدور حکم محکومیت شایا، دیوان با چالش‌های اساسی و قابل ملاحظه‌ای مواجه بود؛ از جمله دشواری اثبات عنصر روانی جرم و ابهام در تفکیک دقیق نقش‌های عملیاتی در سطوح بالاتر سازمان، امری که فرآیند دادرسی را به شکلی فزاینده بغرنج ساخت.»

یکی از چالش‌های دیوان در پرونده‌هایی مانند شایا، اثبات نیت مجرمانه متهم است. دادستان باید ثابت کند که متهم آگاهانه و عمدی در جنایت مشارکت داشته، اما جمع‌آوری شواهد برای این امر دشوار است، زیرا نقش افراد در سطوح بالاتر معمولاً به تصمیم‌گیری‌های پشت صحنه محدود می‌شود. این پیچیدگی می‌تواند به تفسیرهای مختلفی از شواهد توسط قضات منجر شود.

در پرونده شایا و موارد مشابه، تفکیک نقش‌ها در ساختارهای سازمانی جنایتکارانه یکی از مشکلات اصلی بود. تشخیص اینکه چه کسی دستور مستقیم داده و چه کسی فقط پشتیبانی کرده، اغلب دشوار است. این عدم شفافیت در سازمان‌های شبه‌نظامی پیچیده می‌تواند روند قضائی را کند کرده و تضادهای داخلی ایجاد کند. همچنین، عدم همکاری برخی دولت‌ها با دیوان در ارائه شواهد یا استرداد متهمان می‌تواند به تأخیر در رسیدگی و عدم جمع‌آوری شواهد کافی منجر شود. پرونده‌های دیوان کیفری بین‌المللی معمولاً پیچیده هستند و دادرسی طولانی‌مدت می‌تواند عدالت را برای قربانیان به تعویق بیندازد و شواهد یا شاهدان را در طول زمان از بین ببرد یا تغییر دهد، که این امر محاکمه را دشوارتر می‌سازد.

۴-۲- راهکارهای پیشنهادی و اثرات آن

برای رسیدگی به پرونده‌های مشابه پرونده آنتونی نگوئزولو شایا، می‌توان به تحلیل بیشتری درباره

ابزارها و رویکردهای جدید پرداخت که می‌توانند اثربخشی دیوان کیفری بین‌المللی را افزایش دهند.

۴-۲-۱- استفاده از فناوری‌های دیجیتال

در پرونده‌هایی مانند شابا، یکی از مهم‌ترین چالش‌ها جمع‌آوری شواهد کافی برای اثبات معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی است. فناوری‌های دیجیتال و ابزارهای تحلیل داده می‌توانند به دیوان در این امر کمک شایانی نمایند.

فناوری‌های دیجیتال می‌توانند با رصد و تحلیل مکالمات تلفنی، ایمیل‌ها و پیام‌های رمزگذاری شده به شناسایی دستورات و نیت فرماندهان در شبکه‌های شبه‌نظامی کمک نمایند. این ابزارها نشان می‌دهند که چگونه فرماندهانی مثل شابا، بدون حضور در میدان، با صدور دستورات در جنایات مشارکت داشته‌اند.

استفاده از هوش مصنوعی برای پردازش حجم عظیمی از داده‌ها و شناسایی الگوهای مشارکت در جنایات می‌تواند به دیوان کمک نماید تا با دقت بیشتری نقش افراد در سطوح مختلف سازمان‌های جنایتکارانه را تشخیص دهد. الگوریتم‌های یادگیری ماشینی می‌توانند شبکه‌های پیچیده‌ای از مشارکت‌کنندگان را تجزیه و تحلیل کرده و روابط بین آن‌ها را شناسایی کنند. برای نمونه، هوش مصنوعی می‌تواند شواهد مربوط به زنجیره‌های تأمین مالی و ارتباطات داخلی گروه‌ها را برای اثبات حمایت‌های غیرمستقیم از جنایات جمع‌آوری و تحلیل نماید.

فناوری بلاک‌چین با فراهم کردن بستری شفاف و تغییرناپذیر برای ثبت و مستندسازی شواهد، به دیوان کمک می‌کند تا اطمینان حاصل کند که شواهد دیجیتال تغییر نکرده‌اند و دست‌نخورده باقی مانده‌اند. این مسئله در محاکمه‌های بین‌المللی که زمان زیادی به طول می‌انجامد، اهمیت بالایی دارد. بلاک‌چین همچنین به ردیابی تراکنش‌های مالی که به کمک مجرمان آمده، کمک می‌کند و می‌تواند افراد درگیر در جنایات را شناسایی نماید.

۴-۲-۲- دادگاه‌های دیجیتال

ایجاد دادگاه‌های دیجیتال و استفاده از فناوری‌های نوین می‌تواند موانع جغرافیایی را کاهش داده و دسترسی به عدالت بین‌المللی را تسهیل کند. برگزاری جلسات مجازی و استفاده از ویدئو کنفرانس در پرونده‌های پیچیده مانند شابا که شاهدان و افراد در کشورهای مختلف حضور دارند، به تسریع روند قضایی و جمع‌آوری شهادت کمک می‌کند.

دیوان می‌تواند با دیجیتالی کردن اسناد و استفاده از پایگاه‌های داده امن برای نگهداری و

تبادل اسناد بین نهادهای مختلف، از کاهش زمان پردازش اسناد و افزایش کارایی استفاده نماید. این روش نه تنها به بهبود سرعت کار کمک می‌کند، بلکه امنیت اسناد و شواهد را نیز افزایش می‌دهد.

۴-۲-۳- استفاده از مدل‌های عدالت ترمیمی

در کنار مدل‌های سنتی مجازات، رویکردهای عدالت ترمیمی نیز می‌توانند به بهبود پیامدهای قضایی دیوان کمک نماید. رویکردهای عدالت ترمیمی، با تمرکز بر گفت‌وگوی مستقیم بین قربانیان و مجرمان، می‌توانند به بهبود پیامدهای قضایی دیوان کمک کنند و در بازسازی روابط اجتماعی در جوامع پسا-جنگ مؤثر باشند. این مدل‌ها امکان بازگشت مجرمان به جامعه از طریق خدمات اجتماعی یا جبران خسارت را فراهم می‌کنند و می‌توانند به التیام زخم‌های اجتماعی و بازگشت صلح کمک نمایند.

در برخی موارد، امکان بازپروری مجرمان و ادغام آن‌ها در جامعه می‌تواند یکی از اهداف عدالت ترمیمی باشد. مجرمان یا کسانی که در جنایات مشارکت داشته‌اند، با شرکت در برنامه‌های آموزشی و اصلاحی می‌توانند به شناخت عمیق‌تری از حقوق بشر و عدالت برسند و به بازسازی جوامع خود کمک کنند. این رویکرد به‌خصوص در مناطقی که درگیری‌های طولانی مدت اجتماعی یا قومی رخ داده، می‌تواند مفید باشد.

نتیجه‌گیری

بررسی مسئله پیچیده معاونت و مشارکت در جرایم بین‌المللی، نشان داد که مبارزه با این نوع جنایات، نه تنها به تعقیب و مجازات عاملان اصلی وابسته است، بلکه نیازمند یک نگاه کل‌نگر و جامع به شبکه‌های پشتیبان و عوامل تسهیل‌کننده این جرایم نیز می‌باشد. دیوان کیفری بین‌المللی، با تکیه بر چارچوب‌های حقوقی فعلی، تلاش می‌کند تا نقش افرادی که به‌طور غیرمستقیم در این جنایات دخیل هستند را شناسایی کرده و آن‌ها را پاسخگو سازد. با این وجود، چالش‌های فنی، قضایی و قانونی همچنان مانعی بزرگ در مسیر عدالت بین‌المللی هستند.

این پژوهش با شناسایی نقاط ضعف موجود، از جمله ابهامات در تعریف معاونت و مشارکت و دشواری‌های اثبات نیت مجرمانه، راهکارهای نوآورانه‌ای مانند بهره‌گیری از فناوری‌های نوین بلاک‌چین و هوش مصنوعی را پیشنهاد می‌دهد. این فناوری‌ها می‌توانند به ایجاد شفافیت بیشتر در فرآیندهای قضایی، افزایش دقت در جمع‌آوری شواهد و تسهیل همکاری بین‌المللی کمک

شایانی کنند. از سوی دیگر، تأکید بر اصلاحات قانونی، به‌ویژه در اساسنامه رم، به بهبود تعاریف حقوقی و تسریع در پیگرد افراد غیرمستقیم دخیل در جنایات کمک می‌کند. همچنین، ترکیب رویکردهای عدالت ترمیمی با شیوه‌های سنتی مجازات، گامی کلیدی در تحقق عدالت جامع است. عدالت ترمیمی، با ایجاد فرصت برای آشتی اجتماعی و بازپروری مجرمان، می‌تواند به کاهش خشونت‌های آتی و بازسازی جوامع آسیب‌دیده از جرایم بین‌المللی کمک کند.

در نهایت، موفقیت دیوان کیفری بین‌المللی در مقابله با جرایم بین‌المللی و پاسخگویی به معاونان و مشارکان، به پذیرش و اجرای این راهکارهای نوآورانه بستگی دارد. هم‌افزایی میان فناوری، همکاری بین‌المللی و اصلاحات قانونی، می‌تواند ظرفیت‌های جدیدی را برای اجرای عدالت به وجود آورد و در نتیجه، نه تنها عدالت را برای قربانیان محقق کند، بلکه به پیشگیری از وقوع مجدد این جنایات نیز یاری رساند. ایجاد یک سیستم قضایی قوی و پیشرو در عرصه بین‌المللی، از طریق این رویکردهای چندلایه، می‌تواند به تضمین امنیت و عدالت جهانی منجر شود.

آینده پژوهی

با پیشرفت تکنولوژی و اصلاحات حقوقی، دیوان کیفری بین‌المللی می‌تواند نقشی مؤثرتر در مقابله با جنایات بین‌المللی ایفا کند. دادگاه‌های مجازی و استفاده گسترده از فناوری‌های دیجیتال می‌توانند روند قضایی را سریع‌تر و کم‌هزینه‌تر کند و موانع جغرافیایی و زمانی را کاهش دهد. همچنین، هوش مصنوعی می‌تواند در تحلیل داده‌های گسترده، شناسایی الگوهای جنایات و پیش‌بینی رفتارهای مجرمانه نقش کلیدی داشته باشد.

در نتیجه، آینده دیوان کیفری بین‌المللی در گرو تطبیق با فناوری‌های نوین و ایجاد همکاری‌های گسترده‌تر بین‌المللی است. این تغییرات می‌توانند به بهبود روندهای قضایی و اجرای عدالت در سطح جهانی کمک کنند و مشارکت و معاونت در جرایم بین‌المللی را با دقت و سرعت بیشتری مورد پیگرد قرار دهند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

کتاب‌ها:

- خالقی، ابولفتح. حقوق بین‌الملل کیفری عمومی. چاپ اول. تهران: نشر مجد، ۱۳۹۴.
- خلیلیان، سید خلیل. دیوان بین‌المللی کیفری در یک نگاه و اساسنامه آن. چاپ اول. تهران: سهامی انتشار، ۱۳۹۶.
- میرمحمدصادقی، حسین. حقوق جزای عمومی ۲. چاپ دوم. تهران: انتشارات دادگستر، ۱۴۰۱.
- میرمحمدصادقی، حسین. دادگاه کیفری بین‌المللی. چاپ دوازدهم. تهران: نشر دادگستر، ۱۴۰۲.
- مقالات
- ارش غریبی و ابولفتح خالقی. «بررسی رکن معنوی معاونت در جنایات بین‌المللی». *مجله حقوقی بین‌المللی* ۶۸، ۳۹ (۱۴۰۱)، ۷۹-۱۱۰.
- doi: 10.22066/cilamag.2022.252903
- فرخی، رحمت‌اله، محمد حسین رمضانی قوام‌آبادی و سید قاسم زمانی. «نقش دیوان اروپایی دادگستری در توسعه وحدت حقوقی اتحادیه اروپا». *پژوهش حقوق عمومی* ۱۷، ۴۹ (۱۳۹۴)، ۵۷-۸۳.
- doi: 10.22054/qjpl.2016.2370
- جواد صالحی. «نقدی بر تقابل اتحادیه آفریقا و دولت‌های عضو وی با دیوان کیفری و تأثیر آن بر رویه قضایی بین‌المللی». *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران* ۵۰، ۲ (۱۳۹۹)، ۷۹۳-۸۰۷.
- doi: 10.22059/jplsq.2019.279931.1987
- رضائی، حجت‌اله، محمد علی مهدوی ثابت، محمد آشوری و نسرین مهرا. «دیوان کیفری بین‌المللی در آستانه دو دهه فعالیت: چالش‌ها و دستاوردها». *آموزه‌های حقوق کیفری* ۱۶، ۱۸ (۱۳۹۸)، ۸۳-۱۱۰.
- doi: 20.1001.1.22519351.1398.16.18.4.8.
- سبحانی، مهین و نادیا باقری. «ماهیت و انواع مسئولیت معاونت در دیوان‌های بین‌المللی کیفری». *نشریه مطالعات حقوقی* ۱۲، ۲ (۱۳۹۹)، ۱۳۱-۱۶۲.
- doi: 10.22099/jls.2020.34341.3531
- ضیایی، سیدیا سر و صادق جعفرزاده درابی. «ساختار و عملکرد دیوان آفریقایی حقوق بشر». *پژوهش‌های حقوقی* ۱۴، ۲۷ (۱۳۹۴)، ۱۵۵-۱۷۴.

ب) منابع خارجی

Book:

- Cryer, Robert, Håkan Friman, Darryl Robinson, and Elizabeth Wilmshurst. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Marchuk, Iryna. *The Fundamental Concept of Crime in International Criminal Law: A Comparative Law Analysis*. Berlin: Springer-Verlag, 2014.
- Schabas, William A. *An Introduction to the International Criminal Court*. 5th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Article:
- Abitova, G. A. "Development of Information Technology for Secure File Storage Based on Hybrid Cryptography Methods." *Bulletin of Shakarim University Technical Sciences* 4, 12 (2023), 42-44.

- doi: [https://doi.org/10.53360/2788-7995-2023-4\(12\)-6](https://doi.org/10.53360/2788-7995-2023-4(12)-6).
- Aksenova, Marina. “The Specific Direction Requirement for Aiding and Abetting: A Call for Revisiting Comparative Criminal Law.” *Cambridge Journal of International and Comparative Law* 4, 1 (2015), 88-107.
- doi: <https://doi.org/10.7574/cjicl.04.01.88>
- Amoo, Olukunle Oladipupo. “The Legal Landscape of Cybercrime: A Review of Contemporary Issues in the Criminal Justice System.” *World Journal of Advanced Research and Reviews* 21, no. 2 (2024), 205-217.
- doi: <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.21.2.0438>.
- Barnum, Timothy C., and Daniel S. Nagin. “Ambiguity and Legal Compliance.” *Criminology & Public Policy* 20, 4 (2021), 621-643.
doi: <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12565>.
- d’Aspremont, Jean. “The Love for International Organizations.” *International Organizations Law Review* 20, 2 (2023), 111-159.
doi: <https://doi.org/10.1163/15723747-20020002>.
- Derrick McIver, and Cynthia A. Lengnick-Hall. “The Causal Ambiguity Paradox: Deliberate Actions under Causal Ambiguity.” *Strategic Organization* 16, 3 (2017), 304–322.
doi: <https://doi.org/10.1177/1476127017740081>.
- Durham, J., Sudipta Chowdhury, and Ammar Alzarrad. “Unveiling Key Themes and Establishing a Hierarchical Taxonomy of Disaster-related Tweets: A Text Mining Approach for Enhanced Emergency Management Planning.” *Information* 14, 7 (2023), 385.
doi: <https://doi.org/10.3390/info14070385>.
- Dzyublenko, Iryna. “Current Trends in International Organised Crime Combating Cooperation.” *Foreign Affairs* 34, 1 (2024), 71–78.
doi: [https://doi.org/10.46493/2663-2675.34\(1\).2024.71](https://doi.org/10.46493/2663-2675.34(1).2024.71).
- Garbett, Claire. “The International Criminal Court and Restorative Justice: Victims, Participation and the Processes of Justice.” *Restorative Justice* 5, 2 (2017), 198–220.
doi: <https://doi.org/10.1080/20504721.2017.1339953>.
- Holthoefer, Anne. “Constructing International Crime: Lawyers, States, and the Origin of International Criminal Prosecution in the Interwar Period.” *Law & Social Inquiry* 42, 3 (2017), 711–743.
doi: <https://doi.org/10.1111/lsi.12258>.
- Horder, Jeremy. “Criminal Law and Republican Liberty: Philip Pettit’s Account.” *Criminal Law and Philosophy* 16, 1 (2021): 193–213.
doi: <https://doi.org/10.1007/s11572-021-09567-8>.
- Hudjolly, None. “The Role of International Criminal Court in Prosecuting Crimes against Humanity.” *West Science Law and Human Rights* 1, 3 (2023), 115–121.
doi: <https://doi.org/10.58812/wslhr.v1i03.134>
- Igbinenikaro, Etinosa. “Developing International Policy Guidelines for Managing Cross-border Insolvencies in the Digital Economy.” *International Journal of Management & Entrepreneurship Research* 6, 4 (2024), 1034–1048.
doi: <https://doi.org/10.51594/ijmer.v6i4.983>
- Kahraman, Filiz, Nikhil Kalyanpur, and Abraham L. Newman. “Domestic Courts, Transnational Law, and International Order.” *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl) (2020), 184-208.

- doi: <https://doi.org/10.1177/1354066120938843>.
- Kartika, Arie. “Law Enforcement Strategies for Transnational Money Laundering Corruption Crimes in Criminal Law Reform in Indonesia.” *Journal of Law and Sustainable Development*, 11, 10 (2023), e628.
doi: <https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i10.628>.
  - Liu, Lianlian. “A Jurisprudential Analysis of the Concurrent Criminal Jurisdiction over Cross-border Telecom Fraud Crime.” *Journal of Financial Crime*, 28(4) (2020), 1296-1316.
doi: <https://doi.org/10.1108/jfc-09-2019-0123>.
  - Marasambessy, Resa F. “Information Technology-based Law Enforcement in Increasing Public Trust in the Police.” *Gema Wiralodra*, 14, 2 (2023), 790-798.
doi: <https://doi.org/10.31943/gw.v14i2.507>.
  - Mollenhorst, Gerald, Ruben De Cuyper, Beate Völker, Anja Dirkzwager, and Paul Nieuwbeerta. “Segregated Worlds? The Level of Overlap Between Dutch Offenders’ Criminal and Core Discussion Networks.” *Criminal Justice and Behavior*, 46(12) (2019), 1775-1792.
doi: <https://doi.org/10.1177/0093854819846918>.
  - Ramadhan, Diastama Anggita. “Several Strategies to Abolish the Death Penalty in Developing Country.” *Law Reform*, 14(2) (2018) 191.
doi: <https://doi.org/10.14710/lr.v14i2.20866>.
  - Rangaraju, Sakthiswaran. “AI Sentry: Reinventing Cybersecurity through Intelligent Threat Detection.” *EPH - International Journal of Science and Engineering*, 9, 3 (2023), 30-35.
doi: <https://doi.org/10.53555/epijse.v9i3.211>.
  - Robalo, T., and R. Rahim. “Cyber Victimisation, Restorative Justice and Victim-offender Panels.” *Asian Journal of Criminology*, 18(1) (2023), 61-74.
doi: <https://doi.org/10.1007/s11417-023-09396-9>.
  - Rizvi, Mohammed. “Enhancing Cybersecurity: The Power of Artificial Intelligence in Threat Detection and Prevention.” *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 10(5) (2023): 055-060.
doi: <https://doi.org/10.22161/ijaers.105.8>.
  - Sangal, Shreya. “Blockchain’s Double-edged Sword: Thematic Review of Illegal Activities Using Blockchain.” *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 22(1) (2024): 58-81.
doi: <https://doi.org/10.1108/jices-04-2023-0061>.
  - Virdyna, I., and S. Samidi. “Online Based Memorandum of Understanding (MoU) Data Exchange System Design with EDI Method.” *Journal of Integrated and Advanced Engineering (JIAE)*, 1(2) (2021): 89-100.
doi: <https://doi.org/10.51662/jiae.v1i2.19>.
  - Wind, Marlene. “Challenging Sovereignty? The USA and the Establishment of the International Criminal Court.” *Ethics & Global Politics*, 2,2 (2009).
doi: <https://doi.org/10.3402/egp.v2i2.1973>.
Site:
  - International Criminal Court. “ICC Case Information Sheet – *The Prosecutor v. Bosco Ntaganda*.” International Criminal Court. Accessed December 9, 2023.
<https://www.icc-cpi.int/drc/ngudjolo>.